

Prof. Dr. Eşref BUHARALI Özel Sayısı/ Special Issue Dedicated to Prof. Dr. Eşref Buharalı,
Kasım/November 2024, ss. 11-30.

Geliş Tarihi–Received Date: 21.10.2024 Kabul Tarihi–Accepted Date: 20.11.2024

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

GALLIENUS VE II. CLAUDIUS'UN YÖNETİMLERİ ESNASINDA İSKİTLERİN ATİNA'YI
TALANI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

<https://doi.org/10.53718/gttad.1571135>

MUZAFFER DEMİR*

ÖZ

Roma İmparatorluğu, Maximinus Thrax'ın MS 235 yılında başlayan iktidarından itibaren özellikle İskandinavya, Almanya ve Kırım üzerinden gelen istilacıların ivmesini gittikçe artıran saldırılarına maruz kalmıştır. Bu istilaların sebepleri arasında; kuzeyde iklim şartlarının daha da sertleşmesi, Roma'da imparator, ordu ve senato üyeleri arasında sıkça görülen iktidar mücadeleleri ve buna bağlı ihanetlerin yanında deprem ve salgın hastalıklar gibi doğal afetler sayılabilir. İstilacıların (başta İskitler ve Gothlar) saldırıları sonucunda Roma'nın Trakya bölgesinin en önemli kenti Philippopolis düşmüş, bunun üzerine Decius oğlu ile birlikte harekete geçmiş ancak MS 250 yılı başlarında gerçekleşen Abrittos Savaşı'nda katledilmişlerdir. Bu savaşta istilacılarla gizli anlaşma yaparak Decius'a ihanet eden Gallus imparator olmuştur. Gallus anlaşma gereği İskitlere yıllık haraç ödemeyi kabul etse de Kuzeydoğu'dan İskitler bir taraftan, Kuzeybatı ve Kuzey'den Gothlar, Borani, Urugundi, Carpi, Vandali, Marcomanni ve Quadi diğer taraftan Roma topraklarındaki talanlarını sürdürmüşlerdir. Gallus'un iktidarında başlayan istilalar ve salgın hastalıklar, MS 253 yılı sonlarında başlayan Valerianus-Gallienus ortak iktidar döneminde de devam etmiştir. İktidar değişikliğini fırsat bilen Borani, Goth, Carpi ve Urugundi MS 253/4 yılında İtalya ve İlyricon'a saldırmışlar, ayrıca İskitlerin muhtemelen Kırım üzerinden Küçük Asya'ya saldırıya geçmelerine yardım etmişlerdir. Bu ilk saldırı püskürtüldükten sonra çok daha ciddi olan Valerianus'un Sasanilere MS 260 yılında esir düşmesi ve Gallienus'un iktidarı tek başına devralmasıyla tetiklenmiştir. MS 262 yılı itibarıyla istilacılar Hellas'ın Achaia bölgesindeki kentlere saldırmış, Thessalonice'yi kuşatmışlar ve bu gelişmeler üzerine başta Atina olmak üzere Hellen kentleri savunmalarını güçlendirmeye başlamışlardır. Bir diğer istila hareketi de Gallienus'un iktidarının sonlarında, MS 267/8 yılında gerçekleşmiştir. İstilacılar Maiotis Gölü'nden Pontos'a yelken açmış, Byzantion ve Chrysopolis'i ele geçirmişlerdir. Marmara üzerinden giderek Lemnos ve Scyros adalarını da yağmalamışlardır. Bu sefer, her türlü savunma taktiğine rağmen, Atina, Korinthos, Sparta, Argos gibi önemli kentler dahi talan edilerek ateşe verilmiş; Atinalılar onları bazı engebeli ve dar geçitlerde pusuya düşürüp pek çoğunu yok edene kadar tüm Achaia bölgesini yağmalamışlardır. Gallienus, Nessos yakınlarında bir saldırı başlatarak zafer kazanmış ve onların teslim olan lideri Naulobatos ile anlaşmaya vararak kendisini onurlandırmıştır. Günümüz araştırmacılarının çoğu, Hellas istilası ve Atina talanıyla ilgili olarak Ailouroi/Herules/Heluri/Eluri etnonimisini veya biraz daha arka planda ise Gothları öne çıkarmakta ve "Herules'in Atina Talanı" başlığını kullanmayı tercih etmektedir. Bu çalışmada ise istilaların sadece -zaten bazı kaynaklarda İskitlerin de bir kolu olduğu söylenen- Herules'e atfedilemeyeceği başta İskitler olmak üzere onlarla ittifak yapan Gothlar, Peucini, Greuthungi, Austrogothi, Tervingi, Visi, Gepedes, Keltler, Herules gibi birden fazla *ethnos* tarafından gerçekleştirildiğine dair delillerin daha kuvvetli olduğu ve bu bağlamda aslında Atina'nın MS 268 yılında hile ile ele geçirildiği, Claudius'un MS 269 yılında sözde barbar ittifakını ağır bir yenilgiye uğratması üzerine istilacıların kenti yakarak geri çekildikleri tezleri savunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gallienus, Claudius, İstila, İskitler, Gothlar, Herules.

* Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Muğla/TÜRKİYE, E-Posta: dmuzaffer@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7270-2317.

GALLIENUS VE II. CLAUDIUS'UN YÖNETİMLERİ ESNASINDA İSKİTLERİN ATİNA'YI TALANI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

RECONSIDERATIONS ON THE SACK OF ATHENS BY SCYTHIANS DURING THE RULES OF GALLIENUS AND CLAUDIUS II

ABSTRACT

The Roman Empire was subjected to increasingly rapid attacks from the invaders, especially from Scandinavia, Germany and Crimea, starting with the reign of Maximinus Thrax in 235 AD. The reasons for these invasions cover the harsher climate conditions in the north, frequent power struggles between the emperor, army and senate members in Rome, and the resulting betrayals, as well as the natural disasters such as earthquakes and epidemics. As a result of the attacks of invaders (mainly Scythians and Goths), Philippopolis, the most important city of the Thrace region of Rome, fell, and Decius and his son decided to make an expedition, but were massacred in the Battle of Abrittus in early 250 AD. In this war, Gallus, who allegedly made a secret agreement with the invaders and betrayed Decius, became emperor. Although Gallus agreed to pay an annual tribute to the Scythians as for the agreement, the Scythians from the northeast, the Goths on the one hand, Borani, Urugundi, Carpi, Vandali, Marcomanni and Quadi from the northwest and north on the other hand continued their plunder of Roman lands. The invasions and epidemics that had occurred during Gallus' reign continued right at the beginning of the Valerian-Gallienus rule, which began at the end of 253 AD. Taking advantage of this change of power, the Borani, Goths, Carpi and Urugundi attacked Italy and Illyricum in 253/4 AD, and also helped the Scythians to attack Asya Minor, probably via the Crimea. After this first attack was repelled, a much more serious one was triggered when Valerian was captured by the Sassanids in 260 AD and Gallienus took sole power. As of 262 AD, the invaders attacked the cities in the Achaean region of Greece, besieged Thessalonice, and then the Hellenic cities, especially Athens, began to strengthen their defenses. Another invasion took place towards the end of Gallienus' reign, in 267/8 AD. The invaders sailed from Lake Maiotis to Pontus, captured Byzantium and Chrysopolis. They went via Marmara and plundered the islands of Lemnus and Scyrus. Despite all the defensive tactics, this time, important cities such as Athens, Corinth, Sparta, and Argos were plundered and set on fire; the Athenians ambushed them in some rugged and narrow passages and captured the entire Achaean region by destroying many of them. Gallienus launched an attack near Nessos, won a victory, and honored their surrendered leader Naulobatus by reaching an agreement. Most of the modern researchers emphasize on the Ailouroi/Herules/Heluri/Eluri *ethnos* or, more subtly, the Goths in the background regarding the invasion of Hellas and the sack of Athens, and prefer to use the title "The Sack of Athens by Herules". In this study, the following theses shall be supported that the invasion at this date could not be attributed solely to Herules, who are said to be a branch of the Scythians in some sources, but that the evidence is stronger that it was carried out by more than one *ethnos*, primarily the Scythians and the Goths, as well as the Peucini, Greuthungi, Austrogothi, Tervingi, Visi, Gepedes, Celts, Herules, who were allied with them, and that in this context, Athens was actually captured by trickery in 268 AD, and after the so-called barbarian alliance suffered a heavy defeat at the hand of Claudius II, they retreated by burning the city in 269 AD.

Keywords: Gallienus, Claudius II, Invasion, Scythians, Goths, Herules.

GİRİŞ

Roma lejyonlarının istedikleri zaman kendi içlerinden bir lideri imparator ilan ettikleri veya mevcut imparatoru görevden uzaklaştırdıkları anarşi ortamı ve düzensizlik Severus Alexander'ın öldürüldüğü MS 235 yılından MS 285 yılına kadar artan bir ivme ile devam etmiştir. Bu esnada sözde barbar halkları haraç taleplerini artırmışlar ve bu durum yerelde görev yapan lejyonların maaşlarında azalmayı ve böylelikle huzursuzluğu tetiklemiştir. Depremleri ve salgın hastalıkları da fırsat bilerek özellikle iktidar değişim zamanlarında Roma topraklarına yönelik istila hareketlerine hız vermişlerdir. Yarı-barbar kökenli olarak bilinen Maximinus Thrax'ın saltanatından itibaren senato, ordu ve imparator arasındaki çıkar ve güç dengeleri daha fazla bozulmaya başlamış, onun iktidarı da senatör komploları sebebiyle çok geçmeden MS 238 yılında sona ermiştir.¹ Arap lakabıyla da bilinen I. Philippus'un saltanatının başlamasıyla Doğu, Batı ve çeşitli bölgelerdeki askeri krizler tırmanışa geçtiğinden başkentte uzun süreli ikamet imparatorlar için bir seçenek olmaktan çıkmış, barbar istilası gibi kritik meseleleri çözmek için vekiller görevlendirilmiştir. En şiddetli iç çatışmalardan birisi I. Philippus ile onun sözde barbar istilacılara karşı görevlendirdiği senatör Decius arasında yaşanmıştır. Decius, MS 250 yılında Pannonia ve Moesia bölgeleri lejyonlarının desteğini alarak I. Philippus'u meydan savaşında yenilgiye uğratmayı başarmıştır. Ancak İskitler, Gothlar ve Carpi iktidar değişimini fırsat bilerek Kuzeydoğu'dan Moesia, Dacia, Trakya ve Hellas'ta Achaia içlerine kadar istila hareketlerine girişmişler ve hatta Trakya bölgesinin en önemli kenti Philippopolis İskit kralı Cniva tarafından ele geçirilmiştir. Bunun üzerine Decius, Kuzey-doğuda Kırım üzerinden gelen Cniva birlikleri ve ona Kuzey'den gelerek destek veren Goth lideri Ostrogouthos ve müttefiklerine karşı sefere çıkmıştır. Ancak imparator İskitlerle gizli anlaşma yapan Roma'nın Moesia bölge valisi Gallus'un ihaneti

¹ Düşük sosyal statüye sahip kişiler dahi imparatorluk otoritesini tehdit edebilecek konuma gelebilmiştir. Bkz. J. Moralee, "Maximinus Thrax and the Politics of Race in Late Antiquity", *Greece & Rome*, 55.1, 2008, s. 58-62; R. Özman, E. Doğan, Roma III. yy. Krizinde İmparator Senatus İlişkileri", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 38, 2021, s. 580-583.

sonucunda MS 250 yılında Abrittos'ta tuzağa çekilerek ağır bir yenilgiye uğratılmış, oğluyla birlikte savaş meydanında öldürülmüştür. Gallus, Decius'tan sonra kendisini imparator ilan ettirmiş, iktidara çıkmasına destek veren İskitlere yıllık haraç ödemeye devam etmiştir. Buna rağmen, istilacıların saldırıları durmamıştır. Ayrıca beş bin kişinin öldüğünün kayıtlara geçtiği salgın hastalıklar sebebiyle Roma merkezi idaresi daha da zayıflamıştır. Yerel lejyonlar, iki yıllık iktidar dönemini rehavet içinde geçiren Gallus'a karşı bu sefer de Aemilianus'u imparator ilan etmişlerdir. Gallus, bunun üzerine Galya valisi Valerianus'u Roma'ya davet etmiş, iki ordu modern Terni yakınlarında Interamna'da karşı karşıya gelmiştir. Ordusu saf değiştiren Gallus ve oğlu Volusianus MS 253 yılı Ağustos ayında öldürülmüşler, bu gelişmeleri fırsat bilen Valerianus, Galya'den ulaşarak Roma'da iktidarı ele geçirmiş ve oğlu Gallienus ile birlikte yönetimi devralmıştır. Gallienus, babası Valerianus Doğu'da Sasanilere karşı savaşı sırasında MS 260 yılında esir düştüğünden, suikaste kurban gittiği ve yerine II. Claudius'un geçtiği MS 268 yılına kadar tek başına, babasıyla birlikte toplamda on beş yıl hüküm sürmeyi başarmıştır.²

Barbarların Hellas ülkesine ve büyük kentlerine yönelik saldırıları, Gallienus ve II. Claudius'un saltanatları sırasında (MS 260-270) zirveye ulaşmıştır. Bu yıkım dalgası esnasında Atina dahi saldırıya uğramış, yağmalanmış ve kentin büyük bir kısmı harabeye dönmüştür. Sözde barbarların hareketlilikleri antik Hellen ve Latin edebi kaynaklarında ara ara izlenebilmekte olup bu olaylarda İskitlere veya Gothlara ve özellikle Atina saldırısında İskitlerle veya Gothlarla ilişkili bir grup olduğu söylenen Herules/Heruli (Erouloi/Eruloi)'ye önemli roller biçilmektedir. Mevcut kanıtlar ışığında Herules'in coğrafi kökenlerini veya kabile bağlantılarını kesin olarak tanımlamak, zanaatlarını, niteliklerini veya eğilimlerini keşfetmek de kolay gözükmemektedir. Motivasyonları da aynı şekilde belirsizdir. Yerleşmek için aileleri ve yükleriyle birlikte toplu halde mi yoksa sadece savaşçılardan oluşan gruplar halinde mi geldikleri, ilk gelenlere farklı topluluklardan yeni dalgaların katılıp katılmadığı soruları tartışmaya açıktır.

Bu bağlamda Herules'in tarihi geçmişi, diğer birçok antik veya erken orta çağ *ethnosu* gibi, kanıt eksikliği nedeniyle çözülmesi zor olsa da, merak uyandırmaya devam etmektedir. Aschbach, Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışında da etkili olduğu düşünülen Herules ile ilgili ilk modern Batı çalışmasını kaleme almıştır; "völkerwanderung" kavramı bağlamında Gothlar, Vandallar, Franklar, Burgundiyalıların gölgesinde kaldıklarından ciddi bir akademik ilgiyi hak ettiklerini savunmuştur.³ 1924'te İsveçli filolog Otto von Friesen'in çalışmasında çok sayıda İskandinav runik yazıtından bilinen "erilaR", "eirilaR" isimlerinin gizli bir Herules kabilesinin adına işaret ettiği ileri sürülmüş ve bu bağlamda özellikle İskandinav bilim insanları, Herules'in çeşitli yönlerini (dilbilimsel, dinsel, yasal, arkeolojik) İskandinav halklarıyla ilişkilendirmeye teşvik edilmiştir.⁴ 1940'lardan itibaren Herules'in güney İskandinavya'dan Tuna Nehri, Azak Denizi'nin kuzeyinden Aşağı Ren boyunca ve en sonunda İtalya'ya kadar uzanan bir güzergah izlediğini gösteren haritalar yayımlanmıştır.⁵ Bazı Polonyalı arkeologlara göre Herules'in İskandinavya'ya yeniden göçünün izlerini gösteren maddi kalıntılar Polonya'da, Tomaszów Lubelski yakınlarındaki Ulów'da 2002 yılından beri kazılan bir alanda bulunmuştur.⁶ Diğer yandan J. Lelewel Herules'in German veya İskandinav kökenli olmadığı, aksine Letonyalı ve Estonyalıların ataları olduğu tezini desteklemiştir.⁷ Ellegård'a göre Herules'in ayrı bir etnik kimliği yoktur, sadece ortaçağ Vikingleri veya Varangoi gibi gezgin savaşçılardan oluşan gruplardır.⁸ Böylesine bir yaklaşım, Procopios'un anlatımına dayanarak kabilenin İskandinav kökenli olduğunu öne süren hipotezin güvenilirliğini reddeden Goffart tarafından da savunulmuştur.⁹ Aslında, MÖ XII. yy.'da Hellas'ı istila eden Dorların aksine, Herules'i iddia edilen İskandinavya'daki anavatanlarından adım adım Karadeniz'in kuzey kıyısına ve oradan da Roma-Hellen dünyasına (Küçük Asya, Tuna eyaletleri ve Hellen anakarası) kadar takip edebilmek zordur.

² Gallienus, ordunun çok büyük bir tehdit haline gelmesini önlemek için çeşitli önlemler almıştır: subayları ile kendisi arasındaki bağları güçlendirmiş, subaylarının gücünü azaltmış ve askeri işler üzerindeki kendi kontrolünü genişletmiştir. Sınır bölgelerini diğer kabilelere karşı savundukları sürece Romalı olmayan yerel güçlü liderlere de güvenmiştir. Bkz. I. Mennen, *Power and Status in the Roman Empire, ad 193-284*, Leiden/Boston 2011, s. 186; H. G. Simon, "Die Reform der Reiterei unter Kaiser Gallien", *Studien zur antiken Sozialgeschichte. Festschrift Friedrich Vittinghoff*, Ed. W. Eck, H. Galsterer, H. Wolff, Cologne/Vienna 1980, s. 435-452. Gallienus'un askeri ve idari reformları için bkz. T. Kendrick, *A Reassessment of Gallienus' Reign*, (MA Thesis), University of Lethbridge 2014, s. 21-41; P. D. Britton, *The Military and Administrative Reforms of the Emperor Gallienus*, (MA Thesis), Durham University 1981.

³ J. Aschbach, *Geschichte der Heruler und Gepiden: Ein Beitrag zur Geschichte der germanischen Völkerwanderung*, Frankfurt 1835, s. 1-62. Bu konudaki uluslararası (özellikle Almanca) pek çalışmaya referans için bkz. J. Prostko-Prostyński, *A History of the Herules*, Poznań 2020, s. 11-12.

⁴ İlgili referanslar için bkz. Prostko-Prostyński 2020, s. 15. Ayrıca bkz. B. Haggman, "Eruli Influence in South Scandinavia, Migration and Remigration", *Migracijske i etničke teme*, 15.1-2, 1999, s. 215, 219-221.

⁵ E. Nack, *Germanien: Land und Volk der Germanen*, Vienna 1958, s. 359-360.

⁶ Prostko-Prostyński, *age*, s. 14.

⁷ İlgili referanslar için bkz. Prostko-Prostyński, *age*, s. 16.

⁸ A. Ellegård, "Who were the Eruli?", *Scandia: Tidskrift för historisk forskning*, 53, 1987, s. 5-34. Aynı zamanda R. Steinacher ("Rex oder Räuberhauptmann. Ethnische und politische Identität im 5. und 6. Jahrhundert am Beispiel von Vandalen und Herulern", *Grenzen und Entgrenzungen, Der mediterrane Raum*, Ed. B. Burtcher-Bechter, P. W. Heider, B. Merz-Baumgartner, R. Rollinger, Würzburg 2006, s. 323) MS IV.-VI. yy.'lar arasında Herules'ten bahseden dağınık kaynakların tek bir kabileye değil çeşitli gruplardan kişilerle ilişkilendirilebileceğini önermiştir.

⁹ W. Goffart, *Barbarian Tides: Migration Age and Later Roman Empire*, University of Pennsylvania Press 2010, s. 206.

GALLIENUS VE II. CLAUDIUS'UN YÖNETİMLERİ ESNASINDA İSKİTLERİN ATİNA'YI TALANI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Steinacher, çoğu bilim insanı tarafından kendi tarihlerinde birbirinden ayrı tutulmuş olan Doğu ve Batı Herules halkı fikrinin¹⁰ de tartışmalı olduğunu söylese de, MS III.-VI.yy. Herules'i hakkında bildiklerimizin tam bir resmini elde etmek için farklı koşulları hesaba katmak gerektiğini düşünmektedir; Herules tarihinin parçalarını bir araya getirmek amacıyla mevcut antik kaynakların yeniden incelenmesi, neredeyse beş yüzyıldır zaten devam eden kaynak eleştirisinin yanı sıra nesiller boyu tarihçiler tarafından ileri sürülen argümanların da hesaba katılması gerekmektedir.¹¹

Bu çalışmada Herules'in kökenine bakış açısı, onların büyük ihtimalle Kuzey, Kuzeybatı Avrupa (German, İskandinav, Letonya, Estonya) halklarından çıktığı ancak MS VI. yy.'da Lombardların elinden son yenilgilerini alınca kadar¹² kuzeydoğu, doğu ve güneyden diğer savaşçı konar-göçer halk gruplarıyla da karıştıkları yönündedir; coğrafi kapsam alanlarının zaman içinde genişlemesinin (İskandinavya, Ukrayna, Yunanistan, Avusturya, Almanya, Fransa, İspanya, Bohemya, Balkanlar, İtalya, Asya ve Afrika) sebebi de bu olmalıdır. Diğer Goth grupları gibi onlar da iç siyasi istikrarsızlıkları ve doğal afetleri fırsat bilerek ve de yaşadıkları coğrafyanın soğuk iklim koşullarından kaynaklı olarak Almanya veya İskandinavya'dan daha güneyde yerleşik hayat tarzı ve buna dayalı maddi birikimin öne çıktığı büyük vaatlere sahip bölgelere hareket etme alışkanlığı edinmişlerdir. Planlı bir çabaları olmadığından Roma'nın zayıf bölgelerini istila etmişler ve bu süreçte de diğer *ethnos*lardan konar-göçer topluluklarla Roma tepkisine karşı ittifak yaparak karışmışlardır. Bu sebeple ilgili antik kaynaklarda bahsi geçen *ethnos*ların tek tek kendi içinde değerlendirilmesi ve istilacı kavimlerin etnonimlerinin buna göre önerilmesi gerekmektedir.

Diğer yandan ilgili edebi kaynaklardaki problemlerin (boşluklar, muğlaklıklar, aktarımdaki hatalar, kaynakların rastgele ve kasıtlı olarak kullanımı, iddia edilen tutarsızlıklar ve çelişkiler) detaylar arandığında çok daha ciddi bir şekilde kendini gösterdiği iddia edilmiştir.¹³ Eserleri kayıp olup sadece fragmanları günümüze kadar ulaşan Atinalı Dexippos dışında MS III. yy. istilacılarına ara ara değinen Geç Antik Dönem yazarları olayların gerçekleştiği tarihten çok daha sonra (MS IV. yy.'ın başlarından itibaren) eserlerini derlemişlerdir. Bunlar arasında *Historia Augusta*, Iordanes'in *Getica*, Zosimos'un *Historia Nova*, Georgios Syncellos'un *Ekloge chronographias*, Iones Zonaras'ın *Epitome Historion* ve Suda'nın *Lexicon* adlı eserlerini sayabiliriz. Bu yazarların, barbar istilaları bazında özellikle MS 238-270 yılları arasını anlattıkları kısımlarda, olayların geçtiği dönemde yaşamış, dolayısıyla görgü tanığı olan Dexippos'un *Chronica/Chronica Historia/Syntomon Historicon* ve *Scythica* başlıklı eserlerinden doğrudan veya dolaylı olarak alıntı yaptıkları bilinmektedir.¹⁴ Büyük ihtimalle Aurelianus iktidarında (MS 270-275) tamamlanan *Scythica*'nın günümüze kadar ulaşan az sayıdaki fragmanında I. Philippus ile Aurelianus'un iktidarları arasındaki dönemde Roma ile İskitler (Scythae/Scythoi/Scythai), Vandali (Vindili/Vanduli/Ouandaloi/Bandiloi) ve Iuthungi (Iouthoungoi) dahil olmak üzere çeşitli halklar arasında gerçekleşen savaşlar ele alınmıştır.¹⁵ İki kaynaktan¹⁶ günümüze kadar ulaşan ana fragmanlara ek olarak Viyana'daki Österreichische Nationalbibliothek'te bir el yazması olan *Codex Vindobonensis historicus gr. 73* (folyalar. 192r, 192v, 193r, 193v, 194r, 194v, 195r, 195v)'ün son sekiz sayfasında da büyük ihtimalle *Scythica*'dan geldiği kabul gören fragmanlar keşfedilmiş ve günümüz araştırmacılarının değerlendirilmelerine tabi tutulmuştur.¹⁷

Aslında bütün bu antik yazarların eserlerindeki ilgili metinler dikkate alındığında Gallienus ve II. Claudius yönetimleri esnasında Herules'in baskın istilacı topluluk olduğuna işaret eden az sayıda delil bulunmaktadır. MS XII. yy.'da yazan Byzantionlu Stephanus, Dexippos'un *Chronica* adlı eserinde "İskit *ethnos*undan Helouroi"

¹⁰ Bu ayırım için bkz. T. Brandt, *The Heruls in Scandinavia*, 2018, 15-16. = https://www.academia.edu/36635146/The_Heruls_in_Scandinavia.

¹¹ R. Steinacher, "Herules: Fragments of History", *Neglected Barbarians*, Ed. F. Curta, Turnhout 2010, s. 320.

¹² G. E. Wilson, *The Herulian Sack of Athens A.D. 267*, (PhD Thesis), University of Washington 1971, s. 45.

¹³ Wilson, *agt*, s. 14. Wilson Dexippos'un yeni keşfedilen fragmanlarını görmediğinden abartılı bir iddiada bulunmaktadır, ayrıca kronolojik tespitleri ve kaynak kullanımı dağınık bir durum göstermektedir.

¹⁴ Bunların yanında Kassiodoros, Nantesli Eusebios, Sardeisli Eunapios gibi yazarların da ondan faydalanması konusunda bkz. Robinson 2023, s. 23-32. Ayrıca bk. G. Martin, J. Grusková, "Facing the Plaque and the Goths: A New Passage from the Scythica Vindobonensia (Codex Vindobonensis hist. gr. 73, fol. 192r, lines 13-30)", *Greek, Roman and Byzantine Studies*, 62.4, 2022, s. 478-480.

¹⁵ C. Davenport, C. Mallan, "Dexippus' Letter of Decius: Context and Interpretation", *Museum Helveticum* 70/1, 2013, s. 59. Diğer çağdaş çalışmalar Gregorios Thaumaturgos'un *Epistola Canonica*'sı (P. Heather, J. Matthews, *The Goths in the Fourth Century*, Liverpool 1991, s. 1-10) ve MS XIII. yy. Sibyl kehanetleridir (D. S. Potter, *Prophecy and History in the Crisis of the Roman Empire*, Oxford 1990). Gregorios Thaumaturgos (*Epist. Can. V, IVI*), kısaca MS 250'li yıllarla ilgili olarak istilaları fırsat bilerek komşularının mallarına ve kadınlarına ve kaçan tutsaklarına göz diken, barbarmış gibi hareket eden Hristiyanların varlığından söz etmektedir.

¹⁶ W. Treadgold, *The Middle Byzantine Historians*, Basingstoke/New York 2013, s. 153-165; A. Németh, *The Excerpta Constantiniana and the Byzantine appropriation of the past*, New York 2018, s. 79, 83, 209-210, 271-272; "Dexippus in the Excerpta Constantiniana Revisited: The Preface to Dexippus' Scythica", *Gothic Invasions and Roman Historiography. Beiträge einer internationalen Tagung zu den Wiener Dexipp-Fragmenten (Dexippus Vindobonensis). Wien 2020 3.-6. Mai 2017, Tyche*, Supplement band Nr. 12, Ed. F. Mitthof, G. Martin, J. Grusková, Wien 2020, s. 125-126.

¹⁷ Son olarak birkaç satırdan oluşan bir pasaj yayımlanmıştır (G. Martin, J. Grusková, *agm*, s. 437-493). Özellikle bkz. G. Martin, J. Grusková, "Scythica Vindobonensia' by Dexippus (?): new fragments on Decius' Gothic Wars", *Greek, Roman and Byzantine Studies*, 54, 2014a, s. 728-754; "Dexippus Vindobonensis" (?). Ein neues Handschriftenfragment zum sogenannten Herulereinfall der Jahre 267/268", *Wiener Studien*, 127, 2014b, s. 101-120; L. D. Blois, "Invasions, Deportations, and Repopulation: Mobility and Migration in Thrace, Moesia Inferior, and Dacia in the Third Quarter of the Third Century AD", *The Impact of Mobility and Migration in the Roman Empire*, Proceedings of the Twelfth Workshop of the International Network Impact of Empire (Rome, June 17-19, 2015), Ed. E. L. Cascio, L. E. Tacoma, Leiden/Boston, s. 43.

hakkında bilgi verdiğini kısaca yazmıştır,¹⁸ dolayısıyla onlar Dexippos tarafından İskitlerin bir kolu olarak gösterilmişlerdir. Dexippos eserlerinde istilacılar için genelde “İskit” adını kullanmayı tercih ederken, Iordanes övgü amaçlı olarak “Goth” adını bilinçli olarak öne çıkarmaktadır. Yine büyük olasılıkla Dexippos’tan alıntı yapan ve MS VI. yy. ortalarında yazan Iordanes, Ablabius’a atıfta bulunarak (o da büyük olasılıkla Dexippos’tan esinlenmiştir), Herules’in Dani tarafından anavatanları İskandinavya (Scandza), Doğu Danimarka ve Güney İsveç’ten kovularak Maiotia Gölü (Azak Denizi) bölgesine ve ardından Roma sınırlarına kadar geldiklerini; Göl çevresinde halihazırda aktif olan diğer Goth veya İskit gruplarına katıldıklarını, “Heluri” isminin de Göl çevresindeki “*hele* (ἔλη)” olarak adlandırılan bataklık bölgesinden geldiğini aktarmaktadır.¹⁹ MS VIII. yy.’da yazan Syncellos, Heluri ismini bozarak “kediler” anlamına gelen “Ailouroi” adını sadece bir yerde kullanmakta olup aşağıda bahsedileceği üzere onların Karadeniz ve Marmara kentlerine, boğazlara, Ege adalarına ve Hellas anakarasına yapılan saldırılarda aktif olduklarını ancak yenilgiye uğratıldıklarını bildirmektedir.²⁰ MS VI. yy.’ın ilk çeyreğinde yazan Zosimos ise istilacıların başını “İskitlerin” çektiğini ve onların istilaya başlamadan önce “Herules”, “Peuces” ve “Gothlarla” bir yerde toplanarak ittifak yaptıklarını belirtmektedir.²¹ Benzer şekilde muhtemelen MS IV. yy.’da yazan Historia Augusta yazarı da “İskitlerin çeşitli kabileleri”, “Peucini”, “Greuthungi”, “Austrogothi”, “Tervingi”, “Visi”, “Gepedes”, “Keltler” ve “Eruli”den oluşan ittifakin yağma arzusuyla Roma topraklarına girdiğini yazmakta olup bu ittifak içinde “Eruli” *ethnos*unun profiline en son sırada yer vermektedir.²² Herules etnonimisi en çok, onların Roma ile ittifak yaparak MS V. yüzyıldaki savaşlarına, İskandinav köklerine ve ırkçı bir önyargıyla geleneklerine de değinen Procopios tarafından kullanılmaktadır.²³ Bu durum aslında onların Roma ve Hellen dünyasında MS V. yy. ve sonrasında etkili olduklarının ve bunu bilen Procopios’un da barbarlarla ilgili kendi döneminin güce dayalı yaygın ismini kullanmayı tercih ettiğinin en önemli delili olarak gözükmektedir. Bu bağlamda Syncellos’un ve diğer yazarların MS 266-269 yılları arasındaki olaylar bazında bahsettiği Herules ile Prokopios’unkinin aynı *ethnos* olması teorik olarak mümkündür,²⁴ ancak onların MS V. yy.’da daha güçlü hale geldiği anlaşılmaktadır.

Sonuçta Dacia, Moesia, Trakya, Hellas ve Küçük Asya gibi yerleri istila edenler birden fazla *ethnostan* oluşmuştur. Bunların liderliğini Herules veya Gothlar yerine İskitlerin yapma ihtimalinin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Doğrudan Atina talanı bazında da istilacıların etnisitesi ve talanın kronolojisi tartışılmaya devam etmektedir, çünkü kuşatma ve kentün düşmesiyle ilgili, daha önceden Philippopolis örneğinin aksine²⁵ antik kaynaklar genelde sessizliğini korumuştur. Kentin kuşatmasında uzun süreli, makine kullanımı gerekip gerekmediği veya Atina’nın başlangıçta akıncılara kolayca teslim olup olmadığı net değildir.²⁶ İlgili antik kaynakların tamamı kısaca gözden geçirildiğinde, Herules’in doğrudan Atina istilası ve yağmasına sadece MS VIII. yy. yazarı Syncellos değinmekte olup o da Herules adını Hellen diline uydurarak kullanmaktadır. Bu konudaki boşluğu doldurabilecek birebir objektif gözlemlere dayalı olan Dexippos’un *Scythica*’sının fragmanları yetersiz kalmaktadır. Yazıt veya Mısır papirüsü sayısı yok denecek kadar azdır. Iordanes, Zosimos, Historia Augusta yazarı, Petrus Patricius, Ps.-Aurelius Victor, Eutropius ve Orosius Herules’i ne Atina talanı ile

¹⁸ Steph. Byz. *Helouroi*: Συκοθικὸν ἔθνος, περὶ ὧν Δέξιππος ἐν Χρονικῶν ἰβ = <https://topostext.org/work/241> (§ E269.11). Aynı zamanda bkz. T. Gaisford (Trans.), *Etymologicum Magnum*, Oxford 1848, S. 332-333 = ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ἑλθόντων Ἑλουροὶ κέκληνται. Δέξιππος ἐν δωδεκάτῳ χρονικῶν.

¹⁹ Iord. *Get.* XXIII: CXVII.

²⁰ Sync. AM 5748.

²¹ Zos. I.42.1. Diğer taraftan daha önceden Gallienus iktidarında Trakya’yı, Hellas’ın tamamını ve Atina’yı ele geçirenlerin “İskitler” olduğunu tek bir cümlede bildirmektedir (Zos. I.39.1). Claudius dönemini anlatırken kullandığı “İskit” adı için bkz. Zos. I.45.1.

²² HA *Claud.* VI.2. Gallienus ve Claudius iktidarları anlatılırken kullanılan “İskit” veya “Goth” etnonimleri için bkz. HA *Gall.* XIII.6-10; *Claud.* IX.3-9. Wilson (*agt*) Herules, İskit ve Goth ayrımı yapma gereği duymadan bu kaynağı yanlış kullanmıştır. Diğer yandan Ps. Aurelius Victor (*Caes.* XXIX-XXXIV), Decius’tan Claudius dönemine kadar imparatorların yönetim süreleri ve kendi aralarındaki savaşlara odaklanmakta olup ilginç bir şekilde barbar istilalarına değinmemektedir. Eutropius (IX.8.2, 11.2), Gallienus ve Claudius iktidarlarında Alemanni, Sarmatai ve Quadi topluluk isimleri yanında genelde “Goth” etnonimini kullanmayı tercih etmiştir. Orosius’ta (VII.22.7; 23.1) benzer cümlelerle “German” ve “Goth” etnonimlerine atıfta bulunmuştur. Ammianus Marcellinus kısa aralarında Decius’tan Claudius’a kadar “İskit” gruplarının istilalarına ve yıkımlarına genel hatlarıyla değinmektedir (Am. Marc. XXXI.5.17). Orosius’un Eutropius’tan kelimesi kelimesi alıntı yapması konusunda bkz. M. Zahariade, “A Crux in Bellum Scythicum. The Invasion of 267: Gothi or Heruli”, *Antiquitas Istro-Pontica*, Ed. I. Achim, A. Băltăc, V. Rusu-Bolindeț, V. Bottez, Cluj-Napoca 2010, s. 165. Petrus Patricius da Atina istilasıyla ilgili kısa anekdotunda “İskit” adını kullanmayı tercih etmiştir. Bkz. F. Millar, “P. Herennius Dexippus: The Greek World and the Third-Century Invasions”, *Rome, the Greek World, and the East volume 2 Government, Society, and Culture in the Roman Empire*, Ed. H. M. Cotton, G. M. Rogers, University of North Carolina 2004, s. 291. Iordanes’i takip eden Gregorios Thaumaturgos da “Boradai and Gotthoi” (*Ep. Can.* V) etnonimlerine başvurmuştur.

²³ Prok. *Pers.* II. 25.26-28; *Vand.* IV.4.29-31; Brandt, *age*, s. 16 vd.; J. L. Teall, “Barbarians in Justinian’s Armies”, *Speculum*, 40.2, 1965, s. 294-322. Herules (Eruli)’in Romalılara karşı sadakatsizliğe ve açgözlülüğe meyilli, komşularına şiddet uygulamaya hevesli, bazı erkeklerinin cinsel anlamda sapkın oldukları da vurgulanmaktadır (Prok. *Goth.* VI.14).

²⁴ Steinacher, *age*, s. 322.

²⁵ Dexippos *FGrHist* 100 F 26; Sync. AM 5746; Iord. *Get.* XVIII.101-103. Dexippos’un *Codex Vindobonensis* (fol. 194r, 29-30-194v, 30; fol. 195 r, 1-39) tercümeleri için bkz. G. Martin, J. Grusková, “Scythica Vindobonensia” by Dexippus(?), s. 734-737.

²⁶ Herodotos (VIII.53.2), MÖ 480/79’da kentün Persler tarafından yağmalanmasıyla ilgili çok kısa bir açıklama yapmıştır. Appianus (*Mith.* VI.38-40)’un MÖ 86’da Mithridates Savaşları sırasında Sulla’nın Atina kuşatması ve kıyımı ile ilgili eksik açıklaması bile daha fazla bilgi sunmaktadır.

GALLIENUS VE II. CLAUDIUS'UN YÖNETİMLERİ ESNASINDA İSKİTLERİN ATİNA'YI TALANI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

bağlantılandırmakta ne de onları baskın istilacı *ethnos* olarak öne çıkarmaktadır, sadece onların başta İskitler veya Gothlar olmak üzere diğerleriyle ittifak yaparak yağma hareketlarına giriştiklerini bildirmektedirler. Bu durumda, günümüz araştırmacılarının istilalar tek bir *ethnos* tarafından gerçekleştirilmiş gibi şuursuzca Herules ismini öne çıkardıkları söylemlerinin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Aslında Iordanes'in *Getica* adlı eserindeki model takip edilerek bu istilacılar için "Goth" *ethnosu* da bilinçli olarak öne çıkarılarak kullanılmıştır.²⁷ Buna karşın nadirde olsa MS 266-268 yılları arasındaki istilacılarla ilgili olarak üç farklı *ethnosun* olduğu; Gothların Trakya'yı, Herules'in Achaia'yı ve İskitlerin Küçük Asya'yı istila ve talan ettikleri söylemi derinlemesine araştırılmasa da en azından dillendirilmeye çalışılmıştır.²⁸

Bu bağlamda Atina talanının başta İskitler olmak üzere birden fazla *ethnos* tarafından gerçekleştirilmiş olması teorik olarak mümkündür. İlgili edebi kaynaklar Atina yağmasının detayları hakkında sessiz kalsa da arkeolojik kazılar, çağdaş ve Geç Antik Dönem yazarlarının ifadelerini doğrulamakta olup, yağmanın yalnızca kentin anıtları için değil, aynı zamanda birçok kurumu için de felaket olduğunu göstermiştir. Atina'nın her yerinde, -kamusal, surların yeniden inşası, özel, ticari ve endüstriyel- yağmanın yıkıcı etkisine dair bol miktarda arkeolojik ve nümizmatik (Gallienus ve II. Claudius dönemi sikkeleri) kanıt bulunmaktadır.²⁹ Ancak burada üzerinde şimdikiye kadar durulmayan önemli noktalardan birisi kentin başlangıçta hile ile düşmüş olabileceği, istilacıların belli bir süre kaldıktan sonra kenti ateşe vererek geri çekilme ihtimalidir. Atina'nın tam olarak ne zaman ele geçirildiği ve işgalin ne kadar sürdüğü meselesi MS 267-269 yılları arasında gerçekleşen istilaların kaç dalga halinde gerçekleşmiş olabileceği meselesine dayanmaktadır. Günümüz araştırmacıları 1930'lu yıllardan bu yana bir taraftan MS 267 yılında başlayan ve iki veya üç yıl süren tek istila, diğer yandan da MS 267 ve MS 269 yıllarında iki farklı istilanın gerçekleştiği tezleri üzerine odaklanmışlardır.³⁰ Bu çalışmada Atina'nın Gallienus'un iktidarının sonlarında MS 268 yılında ele geçirildiği ancak kentte bir yıla yakın duran istilacıların II. Claudius saltanatının başlangıcında MS 269 yılında kenti yakarak geri çekildikleri önerilecektir.

²⁷ T. C. Hart, *Beyond the River, under the Eye of Rome: Ethnographic Landscapes, Imperial Frontiers, and the Shaping of a Danubian Borderland* (Phd Thesis), University of Michigan, s. 291. MS 266-269 yılları arasında gerçekleşen istilalar için ise Herules veya "muhemelen bir Goth kavmi olan Herules" adının kullanıldığı görülmektedir. "Goth" ve "Herules" istilasına vurgu yapan en son çalışmalardan birisi için bkz. I. Syvåne, *The Reign of Emperor Gallienus*, Barnsley/South Yorkshire 2019, 8. bölüm. Ayrıca bkz. Prostko-Prostyński, *age*, s. 11-17; N. Tsoniotis, "The Benizeli Mansion Excavation: latest evidence on the Post-Herulian Fortification Wall in Athens", *Focus on Fortifications. New Research on Fortifications in the Ancient Mediterranean and the Near East*, Monographs of the Danish Institute at Athens, Vol. 18, Ed. S. Müth-Frederiksen, R. Frederiksen, I. P. Schneider, M. Schnelle, Oxford/Philadelphia 2016, s. 712-722; C. Davenport, C. Mallan, *agm*; Millar, *age*, s. 291-297; P. Castrén, "General Aspects of Life in Post-Herulian Athens", *Post-Herulian Athens: Aspects of Life and Culture in Athens, A.D. 267-529*, Ed. P. Castrén, Helsinki 1994, s. 1-14; Wilson, *agt*; A. Thompson, "Athenian Twilight: A.D. 267-600", *Journal of Roman Studies*, 49.1-2, 1959, s. 61; M. Hillin, *Divide and Fortify: A Study of Roman Urban Fortifications in the Late Third and the Early Fourth Centuries CE*, (MA Thesis), University of Arizona 2023, s. 58; D. Salvo, *From Invaders to Immigrants: The Goths and the Roman Empire in the Fourth Century AD*, (Phd Thesis), State University of New York 2021, s. 48; S. E. Beal, *From Symposium to Convivium? Dining Customs in 3rd Century A.D. Athens*, (Phd Thesis), University of Cincinnati 2022, s. 38; C. Mallan, "In Praise of Gallienus? Reconsidering a Gallienic Date for the Εἰς βασιλέα of Pseudo-Aristides ([Aristid.] Or. 35 K", *Empire in Crisis: Gothic Invasions and Roman Historiography*, TYCHE Supplementband 12, Ed. F. Mitthof, G. Martin, J. Grusková, Wien 2020, s. 251, 259; A. Frantz, *The Athenian Agora XXIV: Late Antiquity, AD 267-700*, Pirceton/New Jersey 1988, s. 1-4, 12-13, 28 49, 52, 54-55, 61, 83, 136; K. W. Harl, *Political Attitudes of Rome's Eastern Provinces in the Third Century AD*, (Phd Thesis), Yale University 1978, s. 434-435; S. I. Oost, "The Alexandrian Seditious under Philip and Gallienus", *Classical Philology*, 56.1, 1961, s. 1; A. M. Theocharakis, "The Ancient Circuit Wall of Athens: Its Changing Course and the Phases of Reconstruction", *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 80.1, 2011, s. 137; R. Bland, "The Coinage of Vabalathus and Zenobia from Antioch and Alexandria", *Numismatic Chronicle (1966-)*, 171, 2011, s. 136 dipnot 6, 138; R. T. Saunders, *A Biography of the Emperor Aurelian (A.D. 270-275)*, (Phd Thesis), University of Cincinnati 1991, s. 133-134; E. A. Pond, *The Inscriptional Evidence for the Illyrian Empirors, Claudius Gothicus Through Carinus, 268-284 A.D.*, (Phd Thesis), University of Minnesota 1970, s. 152; G. H. Poh, *To Rise from the Ashes: Frontiers in the Age of Civil Wars*, (Phd Thesis), Stanford University 2023, s. 80, 146.

²⁸ A. Sage, "Chaotic Endeavors: Gallienus' Efforts in Saving Rome from the Crisis of the Third Century", *Macksey Journal*, 2, 2021, s. 9.

²⁹ Wilson, *agt*, s. 90 vd.; F. Millar, "P. Herennius Dexippus: The Greek World and the Third-Century Invasions", *Journal of Roman Studies*, 1969, 59.1-2, s. 27; Thompson, *agm*, s. 62-70; Frantz, *age*; A. E. Raubitschek, "Iamblichos at Athens", *Hesperia*, 33, 1964, s. 63; G. Fowden, "City and Mountain in Late Roman Attica", *Journal of Hellenic Studies*, 108, 1988, s. 50, 53; A. Thompson, R. E. Wycherley, *The Agora of Athens: the history, shape and uses of an ancient city center*, Princeton 1972, s. 208-210; J. H. Kroll, "The Eleusis hoard of Athenian imperial deposits from the Athenian agora", *Hesperia*, 42, 1973, s. 312-333; J. J. Wilkes, "Civil Defence in Third-Century Achaia", *Bulletin Supplement*, 55, *The Greek Renaissance in the Roman Empire: Papers from the Tenth British Museum Classical Colloquium*, Ed. S. Walker - A. Cameron, London 1989, s. 191-192; Hillin, *agt*, s. 57-58; Beal, *agt*, s. 13, 64, 95, 108, 112, 115, 118, 129, 176; A. Karivieri, "The 'House of Proclus' on the Southern Slope of the Acropolis: A Contribution", *Post-Herulian Athens: Aspects of Life and Culture in Athens A.D. 267- 529*, Ed. P. Castrén, Helsinki 1994, s. 115-139; E. Sironen, "Life and administration of late Roman Attica in the light of public inscriptions", *Post-Herulian Athens: Aspects of Life and Culture in Athens, A.D. 267-529*, Ed. P. Castrén, Helsinki 1994, s. 15-62; Oost, *agm*, s. 1. Eleusis'ten ancak şimdi Malta'da bulunan bir mezar yazıtında da bu istilaya gönderme yapıldığı düşünülmektedir Bkz. D. Armstrong, "Gallienus in Athens, 264", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 70, 1987, s. 250. İstila sebebiyle Eleusis surlarında da bir onarım yapıldığı görülmektedir, ayrıca Olympia'da memur kayıtlarının MS 265 yılında kesintiye uğraması istila ile bağlantılandırılmaktadır (Thompson, *agm*, s. 61 dipnot 5).

³⁰ İki ayrı istila görüşü için bkz. Zahariade, *age*, s. 163; E. Kettenhofen, "Die Einfälle der Heruler ins Römische Reich im 3 Jh. n. Chr.", *Klio*, 74, 1992, s. 299-307; L. Schmidt, *Die Ostgermanen*, vol. 1 of *Geschichte der deutschen Stämme bis zum Ausgange der Völkerwanderung*, Munich 1941; repr. 1969, s. 215-220; B. Rappaport, *Die Einfälle der Gothen in das römische Reich bis auf Constantin*, Leipzig 1899, s. 67-92. Son zamanlarda MS 268 yılına tarihlendirilen tek bir saldırı teorisi üzerinde de durulmuştur. Bkz. Steinacher, *age*, s. 322; D. S. Potter, *The Roman Empire at Bay AD 180-395*, London/New York 2004, s. 263-264. MS 267, MS 268 ve MS 269 yıllarında gerçekleşen üç saldırı görüşü için bkz. Wilkes, *age*, s. 188.

1. Atina'nın Kuşatılarak Talan Edilmesine Giden Süreç

Decius ve oğlunun İskitlerin elinden acıklı ölümlerinden sonra, imparatora bu savaşta ihanet eden Gallus (MS 251-253) oğlu Volusianus ile birlikte yönetimi devralmıştır. Gallus iktidarının başlangıcında haraç ödeme ve diğer tavizler karşılığında istilacılarla anlaşmış olsa da Kuzeydoğu'dan gelen İskitler baskılarını artırmaya devam etmişler ve deniz kıyılarına kadar tüm bölgeleri aşama aşama yağmalayarak tahrip etmeye başlamışlardır. Diğer yandan da Kuzeybatı ve Kuzey'den gelen Gothlar, Borani, Urugundi, Carpi, Vandali, Marcomanni ve Quadi Illyricon ve İtalya'ya kadar talanlarına devam etmişlerdir.³¹ Gallus ve oğlu Volusianus orduları tarafından imparator ilan edilen Aemilianus ile giriştiği savaşta öldürüldükten sonra Valerianus yine oğlu Gallienus ile birlikte MS 253 yılı sonlarında merkezi iktidarı ele geçirmiştir. Onların iktidarlarının başından itibaren de istilaların yanı sıra salgın hastalıklar ve hatta depremlere maruz kalınmıştır.³²

Zosimos, Valerianus ve Gallienus ortak yönetimi esnasında siyasi olayların akışı hakkında daha detaylı bilgi vermektedir. Valerianus MS 253 yılında iktidarı ele geçirir geçirmes imparatorluğun her yönden tehlikede olduğu için kendisinin Perslerle savaş için Doğu'ya gittiği, oğluna ise Batı'nın yönetiminin devredildiği bildirilmektedir.³³ Doğu'ya gittiği sırada gerçekleşen istilalar ise şöyle detaylandırılmaktadır:

“[I.31] Bu arada Istros'ta yaşayan Borani, Goth, Carpi ve Urugundi milletleri, İtalya'nın veya Illyricon'un yağmalanmamış hiçbir yerini bırakmadılar, hiçbir muhalefet olmadan hepsini harap ettiler. Boraniler, aslında, Asya'ya geçmeye çalıştılar ve bunu, iyi niyetten çok korkudan dolayı kendilerine gemiler tedarik etmeye ve yolculuklarında onlara rehberlik etmeye ikna edilen Boğaz'da yaşayanların yardımıyla kolayca gerçekleştirdiler. Çünkü, kalıtsal bir soy yoluyla başarılı olan kendi kralları tarafından yönetilirken, İskitleri her zaman Asya'dan uzak tutmuşlardı, ya Romalılara duydukları saygıdan, ya ticaretleri uğruna ya da krallarının kendilerine gönderdiği yıllık hediyeler için minnettarlıklarından dolayı; ancak daha sonra, kraliyet soyu tükendiğinde ve otorite, aşağılık ve değersiz bireylerin eline geçtiğinde, korkuya yenik düştüler ve İskitlere Asya'ya serbestçe girme hakkı verdiler, hatta onları kendi gemileriyle taşıdılar”.³⁴

Aslında Zosimos burada I.127.1 ve I.24.2-I.26.2'de öncesiyle ilgili aktardıklarını özetlemektedir. Diğer deyimle MS 251-253 yılları arasında Gallus iktidarı esnasındaki istilacılara yönelik Roma politikasını eleştirmektedir. Güçlü yöneticiler döneminde İskitler Küçük Asya'yı istila etmekten uzak tutulmuşlardır. Ancak kendi imparatoruna ihanet eden ve İskitlerle anlaşan Gallus gibi değersiz iktidar sahipleri yüzünden istilacıların önleri açılmıştır. Bunlar içinde Anadolu boğazları üzerinden Küçük Asya'ya geçmeyi başaran Boranilere özel vurgu yapılmaktadır. MS 245 yılından itibaren (MS 260 ? yılına kadar)³⁵ Valerianus'un *praefectus praetoriosu* olarak hizmet eden Successianus Kırım kıyılarından Boğazlara ve buradan aldıkları gemilerle Pontos kıyılarına saldıran “İskitlere” (İskitlerin kolu Boranilere) karşı garnizon komutanı olarak savaşmıştır; “İskitler” onun görevlendirildiği Colchis (Gürcistan)'teki güçlü ve elverişli bir limana sahip Pityos/Pityous'a saldırmışlar ancak Successianus'un güçlü savunması karşısında ağır kayıp vererek geri çekilmişlerdir. Successianus'un bir deprem veya Pers saldırısından hasar gören Antiocheia'ya görevlendirilmesi üzerine İskitler geri dönmüşler ve Phasis içlerinde Dinana Tapınağı'nı ele geçirme teşebbüsleri sonuçsuz kalınca Pityos'a ilerlemişlerdir.³⁶ Bu sefer burasını ele geçirmeyi başarmışlar ve esirlerle dolu büyük bir donanma ile on bin askerle korunan, çift koruma duvarıyla çevrili ve çevredeki halkların sığınmasından dolayı nüfusu şişen Trapezos (Trabzon)'a yelken açmışlardır. Nöbetçilerinin zevk ve sefahata daldıkları bir sırada duvarlara tırmanarak kente girmeyi başarmışlar, buradan da inanılmaz miktarda para ve köle elde etmişler, tüm tapınaklarını, evlerini ve ihtişamlı yapılarını yıkıp kırsalını da harap etmişler ve dönüş yoluna girmişlerdir.³⁷ Bu ilk saldırı muhtemelen Successianus'un *praefectus praetoriosu* olarak görevlendirildiği MS 254 yılı civarında gerçekleşmiştir.³⁸

İkinci istilanın ise Valerianus'un Sasanilerin eline tutsak olarak düştüğü MS 259/260 yılında başladığı gözükmektedir. Dönem hakkında bilgi veren antik kaynakların büyük kısmında kronolojik bir anlatım ortaya

³¹ Zos. I.124.2-27.2. Iordanes (*Get. CVI*) ise Gallus'un “Gothlarla” anlaşma yaptığını belirtmektedir. Zonaras (XII.21-22), onlardan “İskitler” olarak bahsetmektedir, İtalya'ya akınlar düzenlediklerini, Makedonya, Thessalia ve Hellas'ı istila ettiklerini ve bunlardan bir grubun Maiotis Gölü'nü geçtikten sonra Karadeniz'e ulaştığını ve birçok toprağı yağmaladığını, verilen haracı az bularak tehditlerde bulduklarını, onları gafil avlayarak zafer kazanan Aemilianus'un bu durumu kendi avantajına dönüştürdüğünü ve orduları tarafından imparator ilan edildiğini, Trakya'yı barbarlardan temizleyeceği sözünü verdiğini, bu süreçte Gallus öldürülse de Valerianus'un üstünlüğü alması üzerine Aemilianus'unda öldürüldüğünü ve iktidarı Valerianus'a teslim ettiklerini yazmaktadır.

³² III. Gordianus dönemindeki depremler için ayrıca bkz. HA *Gord. XXVI.1-2*.

³³ Zos. I.30.

³⁴ Gregorios Thaumaturgos da (*Epist. Can. V, VII*) “Gothoi” ve “Boradoi” istilasına kısaca değinmiştir.

³⁵ Edessa kenti yakınında Valerianus ile birlikte Sasani kralı I. Shapur'a MS 260 yılı Haziran ayında esir düştüğü önerilmiştir. Bk. I. A. M. Mennen, *Power and status. Administration, appointment policies, and social hierarchies in the Roman Empire (193-284 AD)*, (Phd Thesis), New York University 2010, s. 144, dipnot 120.

³⁶ Zos. I.32.

³⁷ Zos. I.33.

³⁸ Mennen, *agt*, s. 140, 146-147, dipnotlar 136, 234.

GALLIENUS VE II. CLAUDIUS'UN YÖNETİMLERİ ESNASINDA İSKİTLERİN ATİNA'YI TALANI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

konulmamıştır.³⁹ Bunların içinde Historia Augusta yazarı, kimlerin konsüllük dönemlerinde gerçekleştiğine vurgu yaparak istilalarla çağdaş diğer olaylar hakkında da bilgiler verdiğinden bazı çıkarımlarda bulunabilmekteyiz. Yazar MS 262 yılındaki Gallienus ve Fausianus konsüllükleri esnasında pek çok savaş belası yanında Küçük Asya'daki kentleri en kötü şekilde büyük bir depremin vurduğunu, ilahi cezalandırmanın tezahürü olarak görüldüğünden Sibyl kehanet merkezinin tavsiyesiyle tanrılara adaklar adandığını aktarmaktadır. Bunun yanında büyük bir salgın hastalık Roma ve Achaia kentlerinde vuku bulmuş ve hatta tek bir günde aynı hastalıktan beş bin kişi ölmüştür. Bütün bunlar Odainathos savaş tehdidinde bulunurken, Aurelius Illyricon üzerindeki baskını artırırken, Mısır'ı MS 262 yılı itibariyle elinde tutan Lucius Mussius Aemilianus Gallienus'a karşı Macriani İsyanını (MS 260-261) desteklerken gerçekleşmiş ayrıca bu sırada "Gothlar" Trakya'yı ele geçirdikten sonra Makedonya'yı yağmalayarak Thessalonice'yi kuşatmışlardır. Marcianus liderliğinde Achaia'da savaş yürütülmüş, Gothlar yenilgiye uğratarak bu bölgeden püskürtülmüşlerdir.⁴⁰ Bu arada Gothların bir kısmını oluşturan "İskitler" Küçük Asya'yı Mısır'daki ayaklanma esnasında yağmalamışlar ve bu yağmadan Ephesos'taki Ay Tapınağı da nasibini almıştır.⁴¹ Bazı araştırmacılar farklı önerilerde bulunsa da⁴² Historia Augusta'daki veriler Thessalonice Kuşatmasının MS 260-262 yılları arasında gerçekleştiği konusunda çok nettir.⁴³ Zonaras ise Thessalonice saldırısının Valerianus'un esir düştüğü, Gallienus'un tek başına imparator olduğu MS 259 yılı sonlarına doğru gerçekleşen Sasanilerin Edessa kuşatması sırasında vuku bulduğunu bildirmektedir.⁴⁴ Edessa kuşatmasının uzun sürdüğü düşünülürse, Thessalonice kuşatması da dahil saldırıların MS 259/60 yılında başladığı ve Gallienus'un tek başına iktidarda olduğu MS 262 yılına kadar devam ettiği çıkarımında bulunabiliriz.

İstilacılarla ilgili "Goth" ve "İskit" etnonimlerini kullanan Historia Augusta yazarının ilgili açıklamalarını Dexippos'tan aktarma ihtimali yüksektir, çünkü benzer bilgiler içeren ve büyük olasılıkla Dexippos'un *Scythica*'sından gelen iki yeni delil keşfedilmiştir. Dexippos'un ilgili fragmanında da Roma ve Hellas'ın büyük kısmında geniş kitleleri etkileyen benzer bir veba salgınından, *hypographeis*in her gün için beş bin ve hatta daha fazla ölü kaydettiğinden, bağ bozumu zamanında sürgünden yeni geri çağrılan ve ordunun tamamını komuta eden Gouthourikos liderliğinde "İskitlerden Goth olarak adlandırılanların (...*Skython oi de Gouthoi keklomenoi*,...)" gemilerle Istros boyunca ilerlediğinden, Trakya ve Makedonya'yı istila ederek bütün toprakları yağmaladıklarından bahsedilmektedir.⁴⁵ Buradan Dexippos'un Gothları İskitlerin bir alt kolu olarak gördükleri aralarında ayırım yapabilecek bir bilgiye sahip olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁶ Goth elitlerinin önemli bir üyesi olan Gouthourikos ismi başka bir kaynaktan geçmemektedir.⁴⁷ Dexippos'a ait bir diğer yeni fragman olan *Codex Vindobonensis hist. gr. 73, fol. 192v*'deki bir metinde; Trakya ve Makedonya kırsalının tamamının yağmalanması, "İskitlerin" Thessalonice'yi kuşatmaları ancak kentin cesurca savunulması karşısında geri çekilmeleri, onların Atina ve Achaia'ya ilerleyerek tapınaklarda tutulan altın ve gümüş adaklarını ganimet olarak elde etme niyetleri, Hellenlerin işgalcileri engellemek için bulabildikleri her türlü silahla Pylai'de [Thermopylai] toplanmaları ve Historia Augusta yazarı tarafından da belirtildiği üzere başta Mar<c>ianus/Marianus/Marianos olmak üzere savunma yapımları için seçilen üç komutanın isimleri aktarılmaktadır.⁴⁸

Bu kapsamda Zosimos aynı olaya değinse de, yanlışlıkla MS 253/4 (eğer bu yılda da benzer bir saldırı gerçekleşmediyse) yılına işaret ederek "Valerianus imparator olur olmaz" "İskitler" ve Marcomanni'nin imparatorlukla komşu ülkelerin tamamına saldırı düzenlediklerini, Thessalonice saldırıya uğrasa da kentlilerin

³⁹ Syncellos, Zosimos ve Zonaras'ta istilalarla ilgili kronolojik düzensizlik veya uyumsuzlukla ilgili olarak bkz. Treadgold, *age*, s. 51; R. W. Burgess, M. Kulikowski, *Mosaics of Time: Latin Chronicle Traditions from the First Century BC to the Sixth Century AD.*, Vol. I., Turnhout 2013, s. 30; Robinson, *agt*, s. 70-73.

⁴⁰ HA Gall. V.2-6.1.

⁴¹ HA Gall. VI.2-4.

⁴² R. Suski, "Dexippus and the repelling of the gothic invasion in the years 267-268, A New Piece of Evidence (Codex Vindobonensis Hist. Gr. 73, ff. 192v-193r) With an Explanation of an Error Committed by the Author of the Historia Augusta (HA GALL. 13, 7)", *Eos. Commentarii Societatis Philologiae Polonorum*, 104, 2017, s. 310-311.

⁴³ HA Gall. V.2-VI.1-4; G. Martin, J. Grusková, *agm*, s. 481-485.

⁴⁴ Zon. XII.23.

⁴⁵ *Scythica Vindobonensia*, fr. IIIa (fol.192 r) 13-30'un tercümesi ve yorumu için bkz. G. Martin, J. Grusková, *agm*, s. 443-475.

⁴⁶ G. Martin, J. Grusková, *agm*, s. 468-470.

⁴⁷ Iordanes te (*Get. XCI-XCII*) I. Philippus zamanında Goth ordusunu komuta eden Gunthericus ismini andırmaktadır. Historia Augusta'da (HA Gal. 5.6), Gouthourikos isminin geçme ihtimali olan yer boş kaldığından okunamamaktadır.

⁴⁸ Metnin Hellencesi ve İngilizce tercümesi için bkz. C. Mallan, C. Davenport, *agm*, s. 205-206; G. Martin - J. Grusková, *Dexippus Vindobonensis (?)*: *Ein neues Handschriftenfragment zum sog. Herulereinfall der Jahre 267/268*, s. 108-109. Dexippos'un bu yeni Viyana metni, özellikle Gallienus sikkeleri bağlamında yeniden yorumlanmış ve Valerianus'un Doğu'da Sasani imparatoru I. Şapur'un ilerlemesi karşısında Balkan eyaletlerindeki birlikleri hızla doğuya kaydırmak zorunda kaldığı MS 253 yılı sonları veya 254 yılı başlarında Thessalonice'yi de kapsayan İskit istilasının gerçekleştiği önerilmiştir. Bkz. D. Boteva, "Some Considerations Related to the Scythica Vindobonensia", *Empire in Crisis: Gothic Invasions and Roman Historiography*, Beiträge einer internationalen Tagung zu den Wiener Dexipp-Fragmenten (Dexippus Vindobonensis) Wien, 3.-6. Mai 2017, Ed. F. Mitthof, G. Martin, J. Grusková, Wien 2020, s. 207-209. *Tyche*, Supplement band Nr. 12. Diğer taraftan G. Martin - J. Grusková, (Scythica Vindobonensia" by Dexippus(?): New Fragments on Decius' Gothic Wars", s. 729 dipnot 3) bu olayın MS 267/8 yılındaki sözde Herules istilası ile bağdaştırılabileceğini ön görmüştür. Benzer şekilde Suski (*agm*, s. 312-313) Thessalonice saldırısı sonrası Thermophylae'de savunma yapmak için seçilen Thebesli Dexippos'un MS 267 yılında gerçekleşen Goth/Heruli istilası bağlamında görev aldığını savunmuştur. Ancak Suski de (*agm*, s. 309 dipnot 37) Thessalonice kuşatmasının tarihinin kesinleştirilemediğini ve hala tartışmaya açık olduğunu kabul etmiştir.

cesurca direnmeleri sayesinde kuşatmanın kaldırıldığını buna rağmen Hellas'ın tamamının alarma geçtiğini, Atinalıların surlarını tamir ettiğini⁴⁹ ve Peloponnesosluların Isthmos'u tahkim ettiklerini bildirmektedir.⁵⁰ Büyük olasılıkla yine Dexippos'tan faydalanan Syncellos, "Valerianus ve Gallienus iktidarlarında" Tuna üzerinden gelen "İskitlerin" saldırılarından kaynaklı telaş sonucunda Sulla'nın yıkımından beri zaten kötü durumda olan surların Atinalılar tarafından onarıldığını, Hellenlerin Thermophylai'ye muhafızlar yerleştirdiğini ve Peloponnesosluların Isthmos'ta denizden denize duvar ördüklerini ve bütün bu gayretlere rağmen İskitlerin büyük bir ganimetle geri döndüklerini aktarmaktadır.⁵¹

Zosimos'un metninde Historia Augusta yazarının tersine bu olayların gerçekleştiği dönemdeki çağdaş olaylara değinilmemektedir; sadece Thessalonice Kuşatması'nın Valerianus ve Gallienus iktidarlarında gerçekleştiği aktarılmaktadır. Syncellos ise, Historai Augusta yazarı gibi, Roma'nın müttefiki ve Doğu eyaletlerinin *duxu* olarak onurlandırılan Palmyre kralı Odainathos'un MS 262 yılında Fırat'ı geçerek Perslere karşı zafer kazandığı sırada "İskit" istilasının başladığını şöyle aktarmaktadır:

"...O sırada, yerel dillerinde Gotthoi olarak adlandırılan İskitler, Pontos Denizi'nden tekrar Bithynia'ya geçtiler; tüm Asya ve Lydia'yı geçtikten sonra, Bithynia'nın büyük bir kenti olan Nicomedia'yı ele geçirdiler ve Ionia kentlerini harap ettiler. Ele geçirdikleri kentlerden bazıları sursuz, diğerleri kısmen tahkim edilmişti. Dahası, Troia, Kapadokya ve Galatia'yı yağmaladıktan sonra Phrygia'yı ele geçirdiler. Ve Odainathos, Perslere karşı tekrar cesaretini gösterdi. Bir kuşatmadan sonra Ctesiphon üzerinde zafer kazandı ve Asya'daki felaketleri duyduktan sonra, İskitleri ele geçirmek için güçleriyle Kapadokya'dan Pontos Heracleia'ya doğru aceleyle ilerledi. Ancak orada yine Odainathos adlı bir adam tarafından öldürüldü. Bu yüzden, onun gelişinden önce, İskitler aynı Pontos'u geçerek kendi topraklarına geri döndüler. Ve koruması Odainathos'u öldüren Odeinathos'u öldürdü ve doğu eyaletlerinin yönetimini karısı Zenobia'ya emanet etti..."⁵²

Bu istila muhtemelen Zosimos tarafından da detaylandırılmaktadır; elde edilen ganimeti gören komşu İskitler de büyük olasılıkla Kırım üzerinden Karadeniz'in batı sahilleri boyunca Tuna, Tomis ve Anchialos (Romorie) yerleşimlerini geride bırakarak Phileatina (Terkos) Gölü'ne ulaşmışlar, buradaki gizlenen balıkçı teknelerine el koymuşlar, Pontos girişinde 36 km. (200 *stadia*) uzaklıktaki Hieron'a kadar bölgeyi tutan Roma birliklerinin korkudan geri çekilmeleri üzerine Chalchedon (Kadıköy)'ü almışlar, para, silah ve erzak ele geçirmişlerdir.⁵³ Buradan zenginliğiyle ünlü büyük bir kent olan Nicomedia (İzmit)'ya yürümüşler, muazzam miktarda değerli eşyalar ele geçirmişler, Nicaia, Chios, Apameia ve Prusa'yı istila ve talan ettikten sonra Cyzicos'a doğru ilerlemişler ancak Rhyndacos Nehri, şiddetli yağmurlar sonucu taşıdığından geçemeyerek geri dönmüşler, Nicomedia ve Nicaia'yı ateşe vermişler, ganimet arabaları ve gemilerini yükleyerek ikinci akınlarını sonlandırmışlar ve anavatanlarına dönmeye başlamışlardır.⁵⁴ Her şeye rağmen Byzantion'un düşmediği anlaşılmaktadır. Valerianus, Bithynia'daki karışıklıkları öğrendiğinde MS 259 yılında Antiocheia'dan Kapadokya'ya hareket ederken, Byzantion'un savunması güçlü kılmak için generallerinden Felix'i buraya göndermiştir,⁵⁵ ayrıca bu sırada Valerianus'un ordusunda salgın hastalık patlak vererek çoğunun ölümüne yol açmıştır.⁵⁶ Büyük olasılıkla İskitler her millet ve ülkeden oybirliğiyle tek bir vücut halinde yeniden (üçüncü kez) toplanmışlar ve kendi topraklarındaki güçlerinin bir kısmı Illyricon'u yağmalayıp kasabalarını talan ederken geri kalanı ise İtalya'ya kadar girmişlerdir ancak Roma'nın sayıca barbarlardan daha fazla ordu kurması üzerine Roma haricinde İtalya'nın geri kalanını harap etmişlerdir. İskitler tarafından ele geçirilen yerleşimlerden bazıları veba

⁴⁹ MS 267/8 istilasından önce Atinalıların hazırlık yapmaları konusunda bkz. Mennen, *age*, s. 233; C. Mallan, C. Davenport, *agm*, s. 217. Gallienus'un MS 264'teki ziyareti sırasında Atina ve Eleusis'in savunmasını güçlendirdiği ileri sürülmüştür (Fowden, *agm*, s. 50).

⁵⁰ Zos. I.29.2-3.

⁵¹ Sync. AM 5748. Zonaras ta (XII.23), "İskitler" etnonimini kullanarak oldukça benzer cümleler kurmaktadır. Yine benzer cümlelerin sarf edildiği Historia Augusta'da (HA *Gall.* V.6-6.1), istilanın sebebi, kendisini güvende hissettiği sürece herhangi bir utanılacak hareketten çekinmeyen Gallienus'un sefahat düşkünü olması ve durumu küçümsemesine dayandırılmaktadır. Ayrıca bkz. C. Mallan, C. Davenport, "Dexippus and the Gothic Invasions: Interpreting the New Vienna Fragment (Codex Vindobonensis Hist. gr. 73, ff. 192 v-193 r)", *Journal of Roman Studies* 105, 2015, s. 217-218; Zahariade, *age*, s.175.

⁵² Sync. AM 5748. Büyük ihtimalle bu istilaya atıfta bulunan Iordanes (XX.107-109), Gallienus MS 262 yılında tek başına imparator olup her türlü lüks hayat tarzına daldığında "Gothların" liderleri Respa, Veduc and Thuruar'un gemilere binerek Hellespontos Boğazı'ndan Asya'ya indiklerini, yoğun nüfuslu pek çok kenti yağmaladıklarını, Ephesos'taki meşhur Diana Tapınağı'nı yaktıklarını, Bithynia çevresinden sürüldükten sonra Cornelius Avitus'un belli dereceye kadar restore ettiği Chalchedon'u tahrip ettiklerini, bu başarılarından sonra ganimet ve yağmalanıyla yüklü olarak Asya topraklarına girdikleri aynı rotayı takip ederek geri döndüklerini, yolları üzerinde zar zor ayakta duran Troia'yı da talan ettiklerini, Gothların öfkelerinin bir sonraki hedefinin Trakya olduğunu, orada Haemus Dağı'nın eteğinde Anchialus'a sadırdıklarını ve burasının yaklaşık 12 mil yakınındaki meşhur sıcak su kaynaklarından faydalanmak için günlerce kaldıklarını bildirmektedir.

⁵³ Zos. I.34.

⁵⁴ Zos. I.35.

⁵⁵ Felix yaklaşık olarak MS 258/9 yıllarında gönderiliyor. Onun MS 237 yılı itibarıyla *consul ordinarius* olma ihtimali bulunmaktadır. İlgili yazıt için bkz. Blois, *age*, s. 48 dipnot 16.

⁵⁶ Zos. I.36. Bu istilanın Syncellos'un bahsettiği, yukarıda alıntı yaptığımız Nikomedia'nın talan edilmesiyle bağlantılı ve de Historia Augusta yazarı, Dexippos, Peter Patricius, Aurelius Victor ve Bishop Dionysios tarafından salgın hastalıklarla birlikte bahsi geçen MS 259-262/3 yılları arasında gerçekleşmiş olması ihtimali önerilmiştir. Bk. S. R. Huebner, "The 'Plague of Cyprian': A revised view of the origin and spread of a 3rd-c. CE pandemic", *Journal of Roman Archaeology*, 34, 2021, s. 161-163.

GALLIENUS VE II. CLAUDIUS'UN YÖNETİMLERİ ESNASINDA İSKİTLERİN ATİNA'YI TALANI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

salgını sayesinde İskit tehdidinden kurtulabilmiştir.⁵⁷ Alplerin ötesinde Germanlara karşı yürüttüğü savaştan geri dönen Gallienus İtalya'yı devam eden İskit saldırılarından korumak için geri dönmeye karar vermiş ve bu arada özellikle Aurelius ve Posthumus'un ihanetleriyle uğraşmak zorunda kalmıştır.⁵⁸ Zonaras, bu bağlamda Valerianus'tan sonra Galya'daki Franklara ve Hırvatistan Mursa'da Ingeniuis'a karşı kazandığı savaştan dönen Gallienus'un Romalıların liderliğini ele aldığını, İtalya ve Trakya'yı talan edenlere karşı sefere çıktığını, üç yüz bin güçlü askerden oluşan Alemanni'ye karşı 260 yılı ortalarında⁵⁹ Mediolanum (Milan) civarında savaştığını ve on bin askerle muzaffer olduğunu (ancak Ren ve Tuna arasındaki Agri Decumates olarak bilinen bölgeyi kontrol etmeye devam etmişlerdir), aynı zamanda bir "İskit-Goth" ırkıdan olan Aerouli'ye karşı da ilerlediğini (muhtemelen daha sonraki iktidar dönemi, yani MS 267/8 yılı için söylemekte) ve onlara hükmettiğini, Franklara karşı da savaştığını, hatta İskitlerin Galyalıları bile istila ettiğini ve bu arada Gallienus'un Posthumus gibi hainlerle de uğraşmak zorunda kaldığını yazmaktadır.⁶⁰

Gallienus ve müttefiklerinin bu saldırılara sert bir şekilde cevap verme sürecinin MS 263 yılı ve hatta sonrasına sarktığı gözükmemektedir. Muhtemelen İskitlerle birlikte hareket eden Byzantion halkı da cezalandırılmış, kent halkı hiç kimse hayatta bırakılmayacak şekilde katledilmiştir.⁶¹ Gallienus, MS 263 yılında Postumus ile giriştiği savaşı kazandıktan sonra Byzantion'u ziyaret etmiş, kente kabul edildikten sonra isyan halinde olan askerlerin katledilmesi emrini vermiştir; bu arada da Roma generallerinin cesareti ve tecrübesi sayesinde Asya'daki İskitler yenilgiye uğratılarak anavatanlarına geri püskürtülmüşlerdir. Hatta imparator "Gothlar ve Sarmatialıları", "Franklar ve Persleri" kendilerine özgü giysileriyle Roma'da düzenlenen zafer şöleninde yüzer kişilik gruplar halinde yürüterek sergilemiştir.⁶² Historia Augusta yazarı X.1'den itibaren Gallienus ve Saturninus'un MS 264 yılındaki konsüllüklerinden sonraki olaylara değinmektedir. Odainathos, Valerianus'un serbest bırakılması için MS 264 yılında bir Pers ordusunu Ctesiphon'da kuşattıktan ve çevredeki bölgeleri talan ederek sayısız insanı öldürdüğü sırada İskitler yeniden Kapadokya topraklarına girmiştir; burada pek çok kenti ele geçirmişler ve farklı derecede başarılarla uzun soluklu savaşlar yürüttükten sonra Bithynia'ya yönelmişlerdir, bu sırada Gallienus iktidarına göz diken askerlerin hepsini öldürmüştür.⁶³ Historia Augusta XII.1'den itibaren MS 265 yılındaki II. Licinius Valerianus ve Lucillus konsüllükleri esnasındaki ve sonrasındaki olaylar aktarılmaktadır ki bu yılda Odainathos, Heracleia civarında ihanet sonucunda öldürülmeden önce Perslere yeniden saldırmış, Nisibis, Karrhai ve Mezapotamya'nın tamamını ele geçirerek Ctesiphon'a kadar ulaşmıştır ve bu başarılarından dolayı Augustus unvanı ile onurlandırılmıştır. Yukarıda alıntı yapılan metinde Syncellos tarafından da özetlendiği üzere, bu sırada İskitler gemiler inşa ederek Heracleia üzerine ilerlemiş, gemilerinin batmasıyla çoğunluğu yok olmuş ve deniz savaşlarında yenilmiş olsalar da ganimetle ülkelerine dönmeyi başarmışlardır.⁶⁴ Odeinathos, MS 267/8 yılında⁶⁵ kuzeni tarafından ihanete uğrayarak öldürülmüştür.⁶⁶ Onun yerine tahta geçen Zenobia Palmyra'yı ve Doğu'nun büyük kısmını yönetirken bir diğer İskit istilasının gerçekleştiği şöyle aktarılmaktadır:

"[6] Bu arada İskitler Karadeniz'i geçip Tuna'ya girerek Roma topraklarına çok zarar verdiler. Bunu öğrenen Gallienus, Byzantiumlu olan Cleodamus ve Athenaeus'u kentleri onarmak ve güçlendirmekle görevlendirdi ve Karadeniz yakınlarında bir savaş yaşandı ve barbarlar Byzantium liderleri tarafından yenilgiye uğratıldılar [7] Gothlar da bir deniz savaşında general Venerianus tarafından yenildi, ancak Venerianus'un kendisi bir asker gibi öldü. [8] Sonra Gothlar Cyzicus ve Asya'yı ve ardından tüm Achaia'yı harap ettiler, ancak bu zamanların tarihçilerinden birisi olan Dexippus komutasındaki Atinalılar tarafından mağlup edildiler. Oradan sürüldükten sonra Epirus, Macedonia ve Boeotia'yı aştılar. [9] Bu arada Gallienus, sonunda halkın kötülüklerinden uyandığında, Illyria'da dolaşırken Gothlarla karşılaştı ve tesadüfen çok sayıda kişiyi öldürdü. Bunu öğrenen İskitler, vagonlardan bir barikat kurduktan sonra Gessaces Dağı'ndan (muhtemelen Trakya'da Rhodope Dağı) kaçmaya çalıştılar. [10] Bunun üzerine Marcianus,⁶⁷ tüm İskitlere savaş açarak değişen başarılar elde etti, bu önlemler tüm İskitleri isyana teşvik etti".⁶⁸

Gallienus'un istilanın haberini aldığı ve onun tarafından Byzantionlu Cleodamos ve Athenaios'u kentlerin

⁵⁷ Zos. I.37.

⁵⁸ Zos. I.38.

⁵⁹ Saunders, *agt*, s. 119.

⁶⁰ Zon. XII.24. Ps.- Aurelius Victor (*Caes.* XXXIII.3), Gallienus ile bağlantılı sadece "Franklardan" bahsetmektedir. Hristiyan yazar Orosius (VII.22.1-9) bu istilaları Valerianus'un hristiyanlara zulmünden kaynaklı ilahi cezalandırma olduğunu bildirmekte ve Gallienus'un resmi olarak bu zülme son verdiğini yazmaktadır; Gallienus iktidarında "Germanların" Alpler, Raetia ve Ravenna'ya kadar bütün İtalya'ya kadar girdiklerini, uzaktaki Germanların İspanya'yı ele geçirdiklerini, Claudius iktidarında korkunç bir katliamla yenilgiye uğratılan Gothların on beş yıldır Illyricon ve Makedonya'yı talan ettiklerini eklemektedir. Eutropius (IX.8.2, 11.2) kısa özetinde Gallienus iktidarında Alemanni'nin Galya'yı istila ettiğini ve İtalya'ya sızdığını, Dacia'nın kaybedildiğini ve Hellas, Makedonya, Küçük Asya ve Pontos'un Gothlar tarafından talan edildiğini, Pannonia'nın da Sarmatlar ve Quadi tarafından nüfuzsuz bırakıldığını, Claudius iktidarında ise Illyricon ve Makedonya'yı yakıp yıkan "Gothların" "büyük bir çatışmada" yenilgiye uğratıldığını yazmaktadır.

⁶¹ HA *Gall.* VI.8-9.

⁶² HA *Gall.* VII.1-3; VIII.7.

⁶³ HA *Gall.* XI.1-2.

⁶⁴ HA *Gall.* XII.6.

⁶⁵ Odainathos'un MS 268 baharında öldürüldüğü önerisi için bkz. Potter, *age*, s. 263-264.

⁶⁶ HA *Gall.* XIII.1. Kardeşinin oğlu tarafından öldürüldüğü açıklaması için bkz. Zon. XII.24.

⁶⁷ Hellas savunması ve Philippopolis kentinin kurtarılmasında rol oynayan aynı kişidir. Bkz. C. Mallan, C. Davenport, *agm*, s. 210 vd.

⁶⁸ HA *Gall.* XIII.6-10.

surlarını onarmak ve güçlendirmekle görevlendirdiği tarih için MS 267 yılı önerilmiştir.⁶⁹ Burada İskitlere ve Gothlara karşı kazanılan zaferlere odaklanılmıştır. Historia Augusta'daki anlatımı buraya kadar özetleyen Syncellos "İskit" ya da "Goth" yerine "Ailouroi" adını kullanmakta ve onların başlangıçtaki başarılı istila hareketlerini, hatta Byzantion ve Chrysopolis (Üsküdar)'i ele geçirdiklerini şöyle aktarmaktadır:

"...Ayrıca o sırada, Ailouroi beş yüz gemiyle Maiotis Gölü'nden Pontos'a yelken açtı ve Byzantion ve Chrysopolis'i ele geçirdi. Bunun üzerine, savaşa girdikten sonra, biraz geri dönüp Pontos Karadeniz'inin ağzına, sözde 'Kutsal Ağz'a döndüler. Ertesi gün, elverişli bir rüzgarla akıntı yönünde yelken açtılar; önce Bithynia'nın en büyük kenti olan Cyzicus Boğazı'na doğru ilerlediler ve sonra Lemnos ve Scyros adalarını da yağmaladılar. Attica'ya vardıklarında Atina, Corinthos, Sparta, Argos'u ateşe verdiler ve Atinalılar onları bazı engeli ve dar geçitlerde pusuya düşürüp çok sayıda kişiyi yok edene kadar Achaia'nın tamamını ele geçirdiler. İmparator Gallienus da Nessos yakınlarında bir saldırı başlatmış ve üç bin kişiyi öldürmüştü. Sonra Ailouroi'nin lideri Naulobatos, imparator Gallienus'a kayıtsız şartsız teslim olmuş ve onun tarafından konsül rütbesiyle (*consular insignia*) onurlandırılmıştı. Romalıların Kelt generali Aureolus, Gallienus'u öldürmüştü..."⁷⁰

Historia Augusta yazarı, Syncellos'un aksine, Atina'nın talan edilmesine veya yakılmasına değinme gereği duymamıştır. Bunun yerine Atinalıların onlara karşı gerçekleştirdikleri başarılı pusulara odaklanmaktadır. İlgili metinler karşılaştırıldığında Kuzey'den akınları ikiye ayırmak daha uygun gözükmektedir. Birisi Küçük Asya, diğeri ise Hellas üzerine yapılmıştır. Ailouroi, Kırım ve Boğazlar üzerinden gemilerle gelerek Lemnos ve Scyros adalarını ele geçirmişler ve Hellas'ın başlıca kentleri olan Atina, Korinthos, Sparta ve Argos'u tahrip etmişlerdir. Paragrafın sonlarında Aureolus/Aurelius'un Gallienus'u öldürdüğünden de bahsedilmektedir, kendisini Milano'da imparator ilan eden Aureolus/Aurelius'un batıda Postumus ile yaptığı savaştan gelerek istilacılara karşı koyan Gallienus'u öldürme tarihi MS 268 olduğundan, Atina'nın da talan edildiği akınların imparator öldürülmeden hemen önceki gelişmeler kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Diğer yandan Zosimos'un özetinde Atina'nın ele geçirilmesinin, Nessos örneğinde olduğu gibi, Gallienus'un Illyria ve Trakya'da "Gothlara" veya "Ailouroi" veya kendi tabiriyle "İskitlere" karşı zaferler kazanması ve de müttefiki Odainathos'un MS 264 yılından itibaren hem Sasani kralı I. Shapur'a karşı Nisibis ve Ctesiphon'da elde ettiği başarılarının hem de Asya'yı talan etmekte olan İskitleri geri püskürtmesinin bir sonucu olduğunu bildirilmektedir. Gallienus, yukarıda Historia Augusta ve Syncellos tarafından da farklı detaylarda belirtildiği üzere, İskitleri kendi safında barışa zorlayabilecek kadar başarı ele etmeye başlamış olsa da⁷¹ onlarla savaşı Macrinus'a devretmiş, içeride Aureolus/Aurelianus'un ihaneti meselesiyle uğraşmak için İtalya'ya geri dönmek zorunda kalmış, ancak saray valisi Heraclianus'un komplosu sonucunda öldürülmüştür.⁷²

En son olarak Historia Augusta yazarı tarafından da bahsedildiği üzere,⁷³ Atina'nın talan edildiği belirtilmeden Dexippos'un Atina'nın savunmasında ve zaferin kazanılmasında önemli bir rol oynadığı meselesinin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Dexippos tarafından muhtemelen *Scythica*'sında kaydedilen Atina savunması sırasında savaşanları motive etmek için yapılan konuşma şöyle aktarılmaktadır:

"Savaşlar sayılardan çok cesaretle belirlenir. Biz vasat bir güce sahip değiliz. Bizden iki bini bir araya hep birlikte toplandı ve biz bu terk edilmiş alanı küçük gruplar halinde saldırmak için üs olarak ve düşmana yolu üzerinde tuzağa düşürerek hasar vermek için seçtik. Avantaj kazanır kazanmaz güçlerimiz çoğalacak ve düşman üzerine büyük bir korku salacağız. Üzerimize gelirlere direneceğiz- biz bu bozuk ve ağaçlıklı pozisyonda mükemmel bir savunmaya sahibiz. Eğer bize farklı yönlerden saldırırlarsa görünmeden ve önceden karşılaşmadıkları türden savaşan askerler tarafından kapı dışarı edilecekler; hatlarını bozacaklar ve oklarını ve mızraklarını nereye yönlendireceklerini bilemeyecekler ve hedeflerini kaçıracaklar ve saldırımızın acısını çekmeye devam edecekler. Ağaçlık arazi sayesinde korunan bizler avantajlı pozisyonlarımızdan isabetli atışlar yapabileceğiz ve kendimiz en az tehlikeyle güvenli bir şekilde çaba gösterebileceğiz. Düzenli bir çatışmaya gelince, eğer gerekliyse, en büyük tehlikelerin en büyük cesareti çağrıştırdığını aklında bulundur ve mukavemet ümidin son safhasında daha zorlanmadan gerçekleşir. İnsanlar şartlar tarafından zorlandığında ve intikam ümidiyle sevdikleri şeyler için savaşıklarında genellikle beklenmeyen gerçekleşmiştir. Öfkelenmek için daha büyük bir nedenimiz olamazdı önümüzde, çünkü ailelerimiz ve kentimiz düşmanın elinde. İstekleri dışında düşmana karşı savaşmaya zorlananlar da dahil bir kere bizim yaklaşımımızın farkına vardıklarında, özgürlük ümidiyle onlara karşı saldırıya katılabileceklerdir.

İmparatorun donanmasının bize yaklaşmakta olduğu haberini alıyorum; onlara katılarak mertçe

⁶⁹ Wilkes, *age*, s.189.

⁷⁰ Iordanes kökenleri dışında (XXIII), Heruli kabile ismini MS 300 ve sonrasındaki olaylarla bağlantılı olarak birkaç yerde kullanmaktadır (CXVIII, CXIX, CCXLII, CCLXI).

⁷¹ Hatta onların lideri Naulobatos ile anlaşma yapılarak bazılarının Roma topraklarına yerleştirildiği, yeni oluşturulmuş bir yardımcı birim olan "numerus Erulorum" için askere alındıkları önerilmiştir (Steinacher, *age*, s. 321).

⁷² Zos. I.39-40. Iordanes ilginç bir şekilde MS 262 yılı dışında Maximianus dönemine (MS 285) kadarki olaylara değinme gereği duymamıştır.

⁷³ HA *Gall.* XIII.8.

GALLIENUS VE II. CLAUDIUS'UN YÖNETİMLERİ ESNASINDA İSKİTLERİN ATİNA'YI TALANI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

savaşacağız. Ve buna ek olarak diğer Hellenleri de aynı yürekliğe taşıyacağız. Ben kendim aynı tehlike ile ve aynı talihsizlikle arzulu bir şekilde yüz yüzeyim, onur ve tehlike peşindeyim, soylu işler yapmayı arzuluyorum ve kent onurunun bana lekelenmesinden korkuyorum. Bunun farkına varmanızı rica ediyorum: ölüm herkese gelir, ancak ülkesinin savunması için birisinin hayatından vazgeçmesi ödüllerin en şerefliisidir, ki sonsuz şan getirir. Eğer birisi, her şey söylendikten sonra bile, kentin düşmesinden hayal kırıklığına uğrar ve üzülürse, onun pek çok kentin düşmanların hilesiyle alındığını fark etmesine izin ver ...[parçalı]

Talih de bizim yanımızda olacaktır. Bizim davamız adaletlidir, sebepsiz yere bize yanlış yapanlara karşı direnmekteyiz ve ilahi irade insan işleriyle bu şekilde oynar, talihsizliği büyük hevesle giderir ve acı çekenleri iyileştirir. Kentimizin zaferini yaymak, cesaretin ve Hellenlere özgürlük aşkının timsali olmak, şimdi ve gelecekte insanoğlu için ölümsüz bir şöret kazanmak soylu bir kaderdir, icraatlarımızla felaket anında dahi Atinalıların kararlılığının kırılmadığını göstermektedir. Savaşta sloganımız çocuklarımız ve bizim için en değerli olan her şey olsun ve bunları kurtarmak için bizi kollayan ve yardım eden tanrılara seslenerek çatışmaya birlikte çıkalım.

Onun söylediği buydu; Atinalılar onun sözlerinden çok cesaretlendiler (konuşması direnişe güçlü bir teşvikti) ve savaşa götürülmeyi talep ettiler.⁷⁴

Boiotia Konfederasyonu'nun Thebes kentinden aynı isimli bir *boiotarches* ile isim benzerliği, konuşmanın söyleyenin belirsiz olması ve bir kalem adamına yakıştırılmaması gibi sebeplerle HA *Gal.* XIII.8'de bahsi geçen Dexippos'un tarihçi Dexippos olmadığı iddia edilmiştir.⁷⁵ Ancak yazar tarafından rolü abartılmış olsa da onun kent savunmasına katılmış olması ve savunmaya övgülerde bulunması ihtimali dikkate alınmalıdır.⁷⁶ Konuşma içerik olarak detaylıdır ve Thukydides üslubunun kalıntıları kendini göstermektedir.⁷⁷ Dexippos ilk paragrafta, *Historia Augusta* yazarı tarafından belirtilmese de, Atina'nın ve ailelerinin düşmanın elinde olduğunu bildirmektedir. Atina'nın ele geçirilme sürecinde iki bin gönüllüyü toplayabildiğini, Attica'nın denize yakın (denizle göz mesafesinde Phaleron ve Piraeus'da ormanlık bir tepe olabilir) ormanlık bir arazisinde pusuya yattıklarını, bunun kendileri için avantaj sağladığını, düşman ok ve mızraklarla saldırıya da avantajlı pozisyonları sayesinde başarılı olacaklarını açıklamaktadır. Sayıları az olsa da meydan savaşına dahi girebileceklerine ve kendi tavırlarının özgürlük arayışı içinde olan diğer Hellenleri de tetikleyeceğine dair yoldaşlarına şevkli ve azimli cümlelerle seslenmektedir. Ayrıca ikinci paragrafta yoldaşlarının moralini artırmak için Roma filusunun yaklaşmakta olduğunu⁷⁸ ve yardım alacaklarını, tehlike anında korkak davranarak onurunun lekelenmemesi ve yoldaşlarını yüreklendirmek için elinden gelen gayreti göstereceğini, kent savunması için ölmenin ödüllerin en şerefliis olduğunu vurgulamaktadır. Son olarak kent düşmüş olsa da bunun bir hile sonucunda gerçekleştiğini ima ederek hayal kırıklığına gerek olmadığını bildirmesini de ilgi çekicidir. Eğer kent hile ile ele geçirildi ise, ele geçirildikten sonra terk ederlerken istilacılar tarafından hiddetle yakılmış olması ihtimali bulunmaktadır. İstilacılar telaşa Boiotia'ya doğru geri çekilirlerken muhtemelen Daphni geçidinde pusuya düşürülmüşlerdir.⁷⁹

2. II. Claudius'un Atina İstilasına Son Vermesi

Gallienus MS 268 yılı Ağustos/Eylül ayında öldürüldükten sonra,⁸⁰ II. Claudius'un bir ay içinde ilk önceliği rakibi Aurelius'u devreden çıkararak tek başına iktidara oturmak olmuştur.⁸¹ Yeni imparator ikinci amacına Garda gölü yakınlarında zafer kazanarak Alamanni'nin kuzey İtalya'ya kadar ulaşmış olan istilasını geri püskürterek ulaşmıştır.⁸² Onun iktidara gelir gelmez yüzleşmek zorunda kaldığı üçüncü meselenin Balkanlarda ve Asya'daki yeni istila girişimleri olduğu şöyle aktarılmaktadır:

[I.42] İskitler bu sırada eski başarılarından o kadar memnundular ki, Heruli, Peucini ve Gothlarla buluşmak için Pontos'a dökülen Tyra nehri yakınında bir yer belirlediler; burada altı bin gemi inşa edip üç yüz yirmi bin adam yerleştirdikten sonra Pontos'u geçip Tomis adlı müstahkem bir kasabaya saldırdılar, ancak geri püskürtüldüler. Oradan Mysia (aslında Moesia'nın) nın bir kenti olan Marcianopolis'e geçtiler, ancak orada da

⁷⁴ FGrHist, Dexippos 100 F 28 (F 25). İngilizce tercümesi için bkz. O. Hekster, *Rome and Its Empire, AD 193-284*, Edinburg University Press 2008, s. 115-116.

⁷⁵ J. Bergman, *De P. Herennio Dexippo et Gothorum illa in Atticam incurstone quid scriptores et inscriptiones doceant*, Stockholm 1897, s. 17-22; G. E. M. de Ste. Croix, *The class struggle in the ancient Greek world*, London 1981, s. 654-655; Suski, *agm*, s. 302-316; Blois, *age*, s. 49.

⁷⁶ Tarihi olması yanı sıra pek çok resmi görevde (*arkhon basileus*, *arkhon eponymous*, *hierous panages*, *akrostolion*, *panegyriarkhes*) bulunan Dexippos'un Atina'da övgü yazıtıyla birlikte bir heykeli dikilmiştir. Bkz. IG II² 3669; Sironen, *age*, s. 17-19; Suski, *agm*, s. 305. Yazıtta belirtilen cesaret, hitabet ve kararlılığın, özellikle istilacıları Atina'dan kovma direnişteki lider veya liderlerden birisi rolüne atıfta bulunması oldukça olasıdır. İstilayı izleyen ekonomik krizde bu yazıt ve onun heykelsi portresi çok sıra dışı olarak kabul edilmelidir. Bu kadar nadir ve pahalı bir anıtın, yakın zamandaki felakette askeri bir kahraman olarak tanınmadığı sürece bir tarihinin onuruna dikilmesi pek olası değildir. Atinalı tarihçi ve bürokrat Dexippos olduğu görüşü için ayrıca bkz. Mennen, *age*, s. 233; Armstrong, *agm*, s. 235; Wilkes, *age*, s. 189.

⁷⁷ Millar, *agm*, s. 28.

⁷⁸ C. G. Starr, *The Roman Imperial Navy* (2. baskı), Cambridge 1960, s. 194-95.

⁷⁹ Fowden, *agm*, s. 53.

⁸⁰ Bland, *agm*, s. 138; T. M. Banchich - E. N. Lane (Trans.), *The History of Zonaras, From Alexander Severus to The Death of Theodosius The Great*, London/New York 2009, s. 117; Armstrong, *agm*, s. 254; Boteva, *age*, s. 198-199; Wilkes, *age*, s. 189; Saunders, *agt*, s. 121, 133.

⁸¹ Zos. I.41.

⁸² Saunders, *agt*, s. 133.

saldırılarında başarısız olunca, elverişli bir rüzgâr fırsatını değerlendirip ileriye doğru yelken açtılar.

[I.43] Propontis Boğazı'na vardıklarında, gemilerini bu kadar şiddetli bir akıntıda idare edemediler ve herhangi bir emir olmadan sürüklenirken, birbirlerine çarptılar, bazıları battı ve diğerleri kıyıya sürüklendi, hem insanlar hem de gemiler büyük bir yıkıma uğradı. Bu nedenle barbarlar Propontis'ten ayrıldılar ve Cyzicos'a doğru yelken açtılar. Oradan başarısız bir şekilde geri dönmek zorunda kaldıklarında, Hellespontos'tan geçtiler ve Athos Dağı'na vardılar. Orada gemilerini yeniden donattıktan ve yan yatırıp onarıldıktan sonra, surlara karşı kaldırdıkları makinelerle ele geçirmeye yakın oldukları Cassandria ve Thessalanice'yi kuşattılar. Ancak imparatorun bir orduyla ilerlediğini duyduklarında, iç kesimlere girerek Doberos ve Pelagonia'nın çevresinin tamamını yağmaladılar. Orada Dalmatyalı süvariler tarafından karşılanan üç bin adam kaybettiler ve kuvvetlerinin geri kalanıyla imparatorun ordusuyla karşılaştılar. Bu savaşta her iki tarafta da çok sayıda kişi öldürüldü, ancak Romalılar, kaçma bahanesiyle barbarları bir pusuya çektiler ve elli binden fazlasını öldürdüler. İskitlerin geri kalanı, tüm ülkeyi yağmalamak için Thessalia ve Hellas'ın etrafından yelken açtılar ve kendilerini güçlendiren ve kendi güvenliklerini sağlayan kasabalara saldıracak kadar güçlü olmadıkları için, açık arazide buldukları tüm insanları tutsak edip götürdüler.

[I.44] İskitler böylece dağılıp birliklerinin büyük bir kısmını kaybettikten sonra, Zenobia egemenliğini genişletmeyi düşünmeye başladı...

[I.45] Mısır böylece Palmiralılar tarafından kurtarıldı, Claudius ile İskitler arasındaki Naissos Savaşı'ndan sağ kurtulan barbarlar, önlerinden geçen arabalarıyla kendilerini savunarak Makedonya'ya doğru yürüdüler, ancak ihtiyaç maddelerinin eksikliğinden dolayı o kadar sıkıntı çektiler ki, birçoğu ve hayvanları açlıktan öldü. Aynı şekilde Roma süvarileri tarafından da karşılandılar, birçoğunu öldürdükten sonra geri kalanını Haimos Dağı'na doğru sürdüler; burada Roma ordusu tarafından kuşatıldıkları için çok sayıda adam kaybettiler. Ancak Roma atlıları ve piyadeleri arasında bir sözlü kavga çıktı, imparator piyadelerin barbarlarla savaşmasını istedi, Romalılar acı bir çatışmanın ardından önemli kayıplarla yenildi, ancak hemen gelen süvariler piyadelerin başarısızlığını bir ölçüde telafi etti. Bu savaştan sonra barbarlar yürüyüşlerine devam ettiler ve Romalılar tarafından takip edildiler".⁸³

Bu metinde II. Claudius'un Sırbistan Niş yakınlarında Naissos (Nessos)'ta sözde barbar ittifakını yenilgiye uğratması detaylı bir şekilde açıklanmıştır. İstilacıların İskit, Herules, Peuces ve Goth ittifakından oluşmasına vurgu yapıldığı görülmektedir. Historia Augusta yazarı da II. Claudius'un iktidara çıkarılmaması için çok geçmeden "Gothlara" karşı savaşı sona erdirdiğini şöyle bildirmektedir:

"[VI.1] Ama Claudius'a dönelim. Çünkü, daha önce de söylediğimiz gibi, Marcianus'un darbeyi indirdiğinde kaçmış olan ve gerçekte olabilecekleri engellemeyi uman Claudius'un kaçmalarına izin vermediği Gothlar, Roma ganimeti beklentisiyle refakatçi hemşerilerinin tüm kabilelerini dağıttılar. [2] Son olarak İskitlerin çeşitli kabileleri, Peucini, Greuthungi, Austrogothi, Tervingi, Visi ve Gepedes ve ayrıca Keltler ve Eruli, yağma arzusuyla Roma topraklarına girdiler ve orada birçok bölgeyi yağmalamaya başladılar; çünkü bu arada Claudius başka şeylerle meşguldü ve gerçek bir komutan gibi nihayet sona erdirdiği savaşa hazırlanıyordu; [3] Roma'nın kaderi mükemmel bir prensin gayreti nedeniyle geciktirilmiş gibi görünebilir, ancak ben kendi adıma bunun Claudius'un ihtişamının artması ve zaferinin tüm dünyada daha büyük bir üne sahip olması için gerçekleştiğine inanıyorum [4] O sıralarda bu kabilelerden üç yüz yirmi bin kişi silah altındaydı. [5] Şimdi bizi dalkavuklukla suçlayan kişi, Claudius'un sevimli ve saygınlıkla dolu olmadığını söyleyin! Üç yüz yirmi bin silahlı adam! Tanrı aşkına Xerxes'in ordusunda bu kadar var mıydı? Böyle bir sayıyı hangi masal hayal etmiş, hangi şair tasarlamıştır? Üç yüz yirmi bin silahlı adam vardı! [6] Bunlara kölelerini, ailelerini, yük vagonlarını da ekleyin, kuruttukları dereleri, yaktıkları ormanları ve son olarak bu kadar şişmiş bir barbar kitlesini taşıyan toprağın emeğini düşünün!"⁸⁴

Historia Augusta yazarı da sadece Gothlardan bahsetmemektedir, İskitlerin çeşitli kabileleri, Peucini, Greuthungi, Austrogothi, Tervingi, Visi, Gepedes ve ayrıca Keltler ve Eruli'yi istilacı kavimler arasında saymaktadır. Gothlara karşı zaferinden dolayı Gothicus⁸⁵ unvanını alan II. Claudius'u adına heykeller ve binalar dikilecek kadar boş yere övmediğini, gerçekleri aktardığını delillendirmek istemektedir; II. Claudius'un halk önünde okunmak için barbarların sayısı ile ilgili senatoya gönderdiği mektubun hala var olduğuna ve bu mektubunda imparatorun Valerianus, Ingenuus, Regalianus, Lollianus, Postumus, Celsus gibi ayaklananların yanı sıra, Batıda (Galya ve İspanya) Tetricus'un ve Doğuda güçlü oklu birlikleriyle Zenobia'nın tehlike saçtığını, barbarlara karşı zaferlerinin morallerini dengeleyeceğini yazdığını bildirmektedir.⁸⁶ Ayrıca II. Claudius'un Illyricon'un komutanı Iunius Brocchus'a yazdığı mektuba da atıfta bulunarak Hellas, Thessalia ve Küçük Asya kentlerinin tamamını fethetmeye gelen sadece üç yüz yirmi bin istilacının yok edilmediğini aynı zamanda iki bin gemilerinin batırıldığını, nehirlerin onların kalkanlarıyla kaplandığını ve kenarlarının onların kılıçları ve

⁸³ Zos. I.42-45.

⁸⁴ HA *Claud.* VI.1-6; ayrıca bkz. HA *Claud.* III.6.

⁸⁵ Pond, *agt.*, s. 152. Bu zaferi üzerine adına sikkeler basılmıştır (T. S. Taylor, *Usurpation in the Roman Empire, 68-305 C.E.*, Yale University 2010, s. 320).

⁸⁶ HA *Claud.* VII.1-8.

GALLIENUS VE II. CLAUDIUS'UN YÖNETİMLERİ ESNASINDA İSKİTLERİN ATİNA'YI TALANI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

mızrakları altına gömüldüğünü, tarlaların onların kemiklerinden görünmez hale geldiğini, yolların kapandığını, görkemli vagon trenlerinin terk edildiğini, her bir Romalı askere iki, üç kadın düşecek kadar esir alındığını ve tutsakların zafer şöleninde sergilendiğini aktarmaktadır.⁸⁷ Historia Augusta yazarı tarafından mektuplarda belirtilen rakamlar, iç savaş tehdidinin olduğu bir dönemde otoritesini güçlü kılmak isteyen II. Claudius tarafından bilinçli olarak yüksek gösterilmiş olabilir; zira Zosimos yukarıda belirtildiği üzere Naissos Savaşı'nda sözde barbarlardan elli binden fazlasının öldürüldüğünü açıklamaktadır. Zosimos sadece savaşta öldürülenler için bu rakamı vermiş olabilir. Nihayetinde bu savaş sonrasında da Moesia bölgesinde istilacılarla çatışmaların devam ettiği anlaşılmaktadır; özellikle Marcianopolis yakında pek çok çatışma gerçekleşmiş, istilacıların pek çok lideri tutsak edilmiş, soylu kadınları esir alınmış, esir alınan çok sayıda “Goth” ve “İskitli” özellikle sınırlarda köleliğe ve çiftçiliğe zorlanmış, sayısız miktarda büyük baş hayvan ve Keltlerden kırsaklar alınmış ve gemiler ele geçirilmiştir. Bu sırada Byzantionlular ve Thessalonice'li de istilacıların kuşatmalarına direnmeyi başarmışlardır.⁸⁸ II. Claudius sayesinde gerçekleşen bu zaferler sonucunda devlet hem güvenliğe hem de bolluğa kavuşmuştur.

Zonaras, “barbarların” Maiotis Gölü'nden hem Avrupa'ya hem de Asya'ya geçip bu bölgeleri yağmaladıklarını ve bunu öğrenen II. Claudius'un gaspçı Posthumus ile uğraşmaya karar verdiğini, imparatorun devletin de topyekün barbar istilası ile ilgilenmesi gerektiğine vurgu yaptığını bildirmektedir. Bu bağlamda barbarların pek çok bölgeyi ele geçirdiğini, Thessalonice'nin kuşatıldığını ancak geri püskürttüklerini, buna rağmen Atina'ya saldırarak burasını yaktıklarını, kentteki tüm kitapları topladıktan sonra yakmayı planladıklarını ancak aralarından bir bilgenin “Hellenler boş zamanlarını bunlara ayırdıkları için askeri konularla ilgilenmiyorlar ve bu nedenle çok kolay kontrol edilebilir hale geliyorlar” demesi üzerine istilacı kabile liderlerinin bu kararlarından vazgeçtiklerini, kentten kaçmayı başaran Atinalı Kleodemos'un denizden botlarla saldırarak pek çok barbarı öldürdüğünü ve bunun sonucunda hayatta kalanların bile Atina'dan kaçtıklarını, çeşitli bölgelere dağıldıklarında II. Claudius'un onlara karşı hızla hareket geçtiğini, onlara karşı deniz ve kara savaşlarından muzaffer çıktığını aynı zamanda fırtınaların ve kıtlığın onları harap ettiğini yazmaktadır.⁸⁹ Syncellos da benzer şekilde şöyle aktarmaktadır: “...Ve onun [II. Claudius] döneminde de Ailouroi kötülüklerini gösterdi, yine Roma topraklarının çeşitli yerlerine büyük bir filoyla saldırılar düzenlediler ve bir zamanlar deniz savaşlarında, bir başkasında fırtınalarda ve bir başkasında da aynı Claudius'un hayatına son veren bir veba salgınında yenik düştüler...”⁹⁰

Atinalı Kleodemos, Historia Augusta Gall. XIII.6'da bahsedildiği üzere, Gallienus tarafından istilaya uğrayan kentlere denizden yardım etmekle görevlendirilmiştir ve II. Claudius iktidarında da bu görevini devam ettirdiği anlaşılmaktadır. Zosimos ve Syncellos, Atina'nın Gallienus iktidarının sonlarına doğru ele geçirildiğini söylerken, Zonaras Claudius iktidar dönemine işaret etmektedir. İstilacıların deniz ve kara operasyonlarının Gallienus iktidarının sonlarına doğru MS 268 yılı baharında başlayarak hız kazandığı ve Atina'nın ele geçirildiği çıkarımında bulunabiliriz. İskitler muhtemelen hile ile kenti ele geçirdikten sonra, Dexippos'un da dahil olduğu kent savunmasına yönelik süreç II. Claudius imparator olduğunda da devam etmiş, onlara Kleodamos da denizden saldırarak önemli derecede zayıf verilmeyi başarmış olmalıdır. İstilacılar II. Claudius'un Moesia ve Trakya'daki başarıları üzerine de telaşa kapılarak MS 269 yılında Atina kentini yakarak geri çekilmişlerdir.

II. Claudius iktidarında istilacıların Atina'yı ellerinde tuttıkları süre zarfında kitapların tamamını yakmaya karar verdikleri ancak bir bilgenin sözleri sayesinde bundan vazgeçtiklerine dair Zonaras'ın aktarımına ilk önce MS VI. yy.'ın ortalarında yazan Peter Patricius'un bir fragmanında değinilmiştir. Bu fragmanda tam tersine eğer o sözde bilge kişi “savaşlarda itibar kazanan Atinalıların ve Romalıların erdemlerini bilseydi, bunu söylemezdi” vurgusu yapılmaktadır.⁹¹ Zonaras'tan muhtemelen yaklaşık yetmiş sene önce, MS 1050'li yıllarda yazan Georgios Cedrenos, II. Claudius'un iki yıllık hükümdarlığı sırasında “İskitlerin” kentleri ve dağları ele geçirdiklerini ve aksine tüm kitapları toplayıp yaktıklarını yazmaktadır.⁹² Dolayısıyla kitap yakma hikayesine ihtiyatla yaklaşılması gerekmektedir. Aslında bu söylem eski Atina filozoflarına ve bilgelerine ve onların yazdıkları eserlere özlemin bir serzenişini yansıtabilir. Atina'nın artık idealize edilmiş bir imaja uymamasından mutsuz olan insanların uydurduğu

⁸⁷ HA *Claud.* VIII.1-6.

⁸⁸ HA *Claud.* IX. 3-9.

⁸⁹ Zon. XII.26.

⁹⁰ Sync. AM 5763.

⁹¹ Peter Patricius'a ait olduğu düşünülen bu fragmanın (*Anonymus Post Dionem*, F 9.1), dışında İskitlerin yüksek kent surları arkasına kuşlar gibi tünelerle güvende sanan muhtemelen Atinalılara serzenişleri (F 9.2) ve Roma imparatorunun yanına sığınan ve basit bir hayat tarzını ve yeme-içme geleneğini benimsemiş olan Andonoballos adında birisinin söylemlerine değinen (F 9.3) iki fragman daha günümüze kadar ulaşmıştır değinilmektedir. Bkz. T. M. Banchich, *The Lost History of Peter the Patrician an account of rome's imperial Past from the age of Justinian*, London/Newyork 2015, s.126.

⁹² B. G. Niebuhr (Ed.), *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae I*, Bonn 1838, s. 454 = Κλαύδιος ἔβασίλευσεν ἔτη δύο. οὗτος πάππος γέγορε Κωνσταντίνου τοῦ πατρὸς Κωνσταντίνου τοῦ ἀγίου καὶ μεγάλου. ἐπὶ τούτου οἱ Σχόθαι περᾶσαντες καὶ τὰς πόλεις πορθήσαντες, παραλαβόντες δὲ καὶ τὰς ἑθνας, συνήγαγον πάντα τὰ βιβλία, καὶ ἠβούλοντο καῦσαι,...

bir söylenceyi ileten yazarlar, belki de bu söylenceyi kabul ederek yozlaşmış bir halkı kınama fırsatı yakalamışlardır.⁹³ Bir istilacı liderinin bu tür bir söylemden etkilenecek kitap yakmaya tevessül etmediğini düşünmekte mantıklı gözükmemektedir. Nihayetinde kent kaçınılmaz bir sonla kitaplarıyla birlikte yakılmıştır.

SONUÇ

Decius'un MS 250 yılında Abrittos Savaşı'nda istilacılar tarafından öldürülmesinden sonra bu savaşta istilacılarla komplo kurarak ona ihanet eden Gallus haraç ödeyerek istilaların önüne geçmeye çalışsa da bunun önünü alamamıştır. MS 253 yılı sonlarında babası Valerianus ile birlikte iktidarı ele geçiren Gallienus da MS 268 yılına kadar döneminin ağır yükünü çekmeye çalışmıştır; Galya, İtalya, Balkanlar ve Küçük Asya'da bir yandan istilacılarla savaşırken diğer yandan da içeride iktidarını gasp etmeye çalışanlara, Odainathos gibi yerelde güçlü liderlere ve Sasanilere karşı mücadele etmiştir. Orduda ve yönetimde gerçekleştirdiği reformlarla MS 260 yılından itibaren istilacılara karşı belli derecede başarılı olarak iktidar süresini uzatmayı başarsa da Atina gibi önemli Hellen kentlerinin talan edilmesini engelleyememiştir. Onun da bir iç çatışma sonucunda öldürülmesi ve Quintilianus'un kısa süreli ara yönetiminden sonra iktidarı ele geçiren II. Claudius istilacılara ağır bir darbe indirerek Atina'yı terk etmelerini sağlamıştır. Ancak Gallienus ve II. Claudius iktidarlarında sürekli şiddet, yağma ve yıkım birçok kişinin ölmesine ve göç etmesine neden olmuştur. Kırsalda tarım ve hayvancılık faaliyetleri sekteye uğramış, köylüler köle seviyesinde hayat şartlarına maruz kalarak zorlu koşullarda hayatta kalmaya çabalamışlardır. İnsanların kırsaldan surları güçlü daha güvenli kentlere sığınmasıyla kentlerin nüfusu artmış, ancak veba salgınlarnın da yaygınlaşmasıyla sefaletin boyutu daha da tırmanmıştır. II. Claudius'tan sonra tahta çıkan Aurelianus'un (MS 270-275) restorasyon politikaları sayesinde bir süreliğine istikrarın sağlandığı görülmektedir.

İstilacılarla ilgili bilgi veren dönemin antik kaynakları incelendiğinde Atina talanını sadece Herules veya Gothlara bağlamak doğru değildir. Atina talanıyla ilgili sadece Syncellos, muhtemelen kendi döneminde MS V. yy.'da güçlü olduklarından Herules adını kullanmayı tercih etmiştir. İstilaların gerçekleştiği dönemde yaşayan Dexippos'un da güçlü olduklarından dolayı eserlerinde "İskit" *ethnosunu* kullanmayı tercih etmiş olması ihtimali yüksektir. Diğer antik kaynaklara bakıldığında birlikte hareket ettikleri görülen istilacılarla ilgili başta İskitler olmak üzere pek çok etnisitenin adı geçmektedir. İskit grupları Kırım üzerinden özellikle Küçük Asya ve Hellas'a, diğerleri ise Galya, İspanya, İskandivavya, Estonya, Letonya ve Almanya üzerinden İtalya, Balkanlar ve Hellas'a saldırılarını gerçekleştirmişlerdir. Zosimos, Syncellos ve Zonaras istilalarla ilgili bilgileri özet geçtiklerinden kronolojik düzene uyma gereği duymamışlardır. Zosimos, Atina'nın ele geçirilmesine genel olarak değinmekte bu istilayı Gallienus Trakya'daki İskitlere karşı ilerlerken diğer yandan müttefiki Odainathos'un MS 264 yılından itibaren ki askeri başarılarına bağlamaktadır. Syncellos'un özetinden, her ne kadar kendisi Valerianus ve Gallienus iktidarı dönemini birlikte ele almış olsa da, birisi her ikisinin iktidarının başında (MS 253/4), diğeri Odainathos'un seferi (MS 264) ve sonuncusu Gallienus'un iktidarının sonlarına doğru Atina'nın ele geçirildiğini bildirdiği üç farklı istilayı ima etmektedir. Bu sonuncusuyla ilgi verdiği bilgiler karışmış olabilir. Atina her ne kadar istilacılar tarafından Gallienus'un iktidarının sonlarında, MS 268 yılında hileyle ele geçirilmiş olsa da muhtemelen henüz yakılmamıştır; ancak işgal ve buna karşı direniş devam etmektedir. Zonaras en azından Valerianus ve Gallienus'un ortak iktidarı ile (MS 253-260), Gallienus'un tek başına iktidarı (MS 260-268) arasındaki olayları ayırmakta, farklı barbar istilaları ile ilgili olarak ise anlatımının içeriğinde Gallienus'un iktidarının başındaki, MS 260 yılı civarındaki istilaları ele aldığı anlaşılmaktadır. Nispeten kronolojik bilgi veren Historia Augusta yazarı ve onu yer yer destekleyen Zosimos, MS 253/4 yılı dışında Valerianus'un Sasanilere esir düştüğü MS 259/60 yılından itibaren hemen hemen her yıl devam eden istilalara ve buna karşı belli derecede başarılı savaşlar yürüten Gallienus'a atıfta bulunmaktadır. Ancak Gallienus iktidarının sonlarına doğru, MS 268 yılında, Atina'nın düşmesini engelleyememiştir. Kent muhtemelen bir yıla yakın istilaya uğradıktan sonra II. Claudius'un istilacılara karşı başarılı savaşları sonucunda yakılarak terk edilmiştir.

⁹³ Wilson, *agt*, s. 74-75; Thompson, *agm*, s. 61.

GALLIENUS VE II. CLAUDIUS'UN YÖNETİMLERİ ESNASINDA İSKİTLERİN ATİNA'YI TALANI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Amm. Marc. (= Ammianus Marcellinus)

Ammianus Marcellinus. Trans. by J. C. Rolfe. Cambridge/London 1935-1940.

Eutr. (= Flavius Eutropius, *Breviarium Historiae Romanae*)

Justin, Cornelius Nepos, and Eutropius. Trans. by J. S. Watson. London 1886, s. 401-505 = Eutropius, Abridgment of Roman History = https://www.tertullian.org/fathers/eutropius_breviarium_2_text.htm

FGrHist F. Jacoby, *Die Fragmente griechischer Historiker*, Berlin/Leiden 1923-1958.

Greg. Thau. *Ep. Can.* (=Gregorios Thaumaturgos, *Epistola Canonica*)

https://www.documentacatholicaomnia.eu/03/d/0213-0270,_Gregorius_Thaumaturgus,_Epistula_Canonica_%5BSchaff%5D,_EN.pdf

HA (= *Histroia Augusta*) *Historia Augusta/The Scriptorum historiae Augustae*. Trans. D. Magie. Cambridge/London 1921-1932 = https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Historia_Augusta/home.html

Claud., Gal. (= *Gallieni duo, Gordiani Tres, Maximus et Balbinus, Tyranni Triginta*)

IG II/III2 3669 (= *Inscriptiones Graecae*) = <https://epigraphy.packhum.org/text/5953>

Iord. *Get.* (= Iordanes, *Getica*)

Jordanes, The Origin and Deeds of the Goths. Trans. by C. C. Microw (1883-1961), online by J. Vanderspoel, University of Calgary = <http://people.ucalgary.ca/~vandersp/Courses/texts/jordgeti.html> = <https://topostext.org/work/744>

Oros. (= Publius Orosius, *Historiae Adversus Paganos*)

Orosius: Seven Books of History Against the Pagans. Trans. by A. Fear. Liverpool 2010

Petr. (= Petrus Patricius/Petros Patrikios, *Fragmenta*)

The Lost History of Peter the Patrician. An Account of Rome's Imperial Past from the Age of Justinian. Trans. by T. M. Banchich. London/New York 2015.

Prok. *Pers., Vand.; Goth.* (= Prokopios, *Persica, Vandalica, Gothica*)

History of the Wars. Trans. by H. B. Dewing, London/New York 1928.

Ps. Aur. Vict. *Caes.* (= Pseudo Aurelius Victor, *Epitome De Caesaribus*)

A Booklet About the Style of Life and the Manners of the Imperatores. Trans. by T. M. Banchich. Buffalo 2009 = <https://topostext.org/work/745>.

Snyc. (= Georgios Syncellos)

The Chronography of George Syncellos, A Byzantine Chronicle of Universal History from the Creation. Trans. with Intr. and Not. by W Adler ve P. Tuffin. Oxford University Press 2002.

Zon. (= Zonaras, *Epitome Historion/Epitome Historiarum*)

A History of Zonaras, From Alexander Severus to the Death of Theodosius the Great. Trans. by T. M. Banchich, E. Lane, London/New York 2009 = <https://archive.org/details/banchich-lane-2009-zonaras-history/page/117/mode/2up>

Zos. (= Zosimos, *Historia Nova/Historia Nea*)

Zosimus, New History. Translator unknown. London 1814. = <https://topostext.org/work/740>

Modern Kaynaklar

ARMSTRONG, D., "Gallienus in Athens, 264", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 70, 1987, ss. 235-258.

BANCHICH, T. M., LANE, E. (Trans.), *The History of Zonaras, From Alexander Severus to The Death of Theodosius The Great*, London/New York 2009.

BANCHICH, T. M., *The Lost History of Peter the Patrician an account of rome's imperial Past from the age of Justinian*, London/Newyork 2015.

BEAL, S. E., *From Symposium to Convivium? Dining Customs in 3rd Century A.D. Athens*, (Phd Thesis), University of Cincinnati 2022.

BERGMAN, J., *De P. Herennio Dexippo et Gothorum illa in Atticam incursione quid scriptores et inscriptiones doceant*, Stockholm 1897.

BLAND, R., "The Coinage of Vabalathus and Zenobia from Antioch and Alexandria", *Numismatic Chronicle* (1966-), 171, 2011, ss. 133-186.

BLOIS, L. D., "Invasions, Deportations, and Repopulation: Mobility and Migration in Thrace, Moesia Inferior, and Dacia in the Third Quarter of the Third Century AD", *The Impact of Mobility and Migration in the Roman Empire*, Proceedings of the Twelfth Workshop of the International Network Impact of Empire (Rome, June 17-19, 2015), ed. E. L. Cascio, L. E. Tacoma, Leiden/Boston, ss. 42-54.

BRANDT, T., *The Heruls in Scandinavia*, 2018, 15-16. =
https://www.academia.edu/36635146/The_Heruls_in_Scandinavia

BRITTON, P. D., *The Military and Administrative Reforms of the Emperor Gallienus*, (MA Thesis), Durham University 1981.

BURGESS, R. W, KULIKOWSKI, M., *Mosaics of Time: Latin Chronicle Traditions from the First Century BC to the Sixth Century AD.*, Vol. I., Turnhout 2013.

CASTRÉN, P., "General Aspects of Life in Post-Herulian Athens", *Post-Herulian Athens: Aspects of Life and Culture in Athens, A.D. 267-529*, ed. P. Castrén, Helsinki 1994, ss. 1-14.

DAVENPORT, C, MALLAN, C., "Dexippus' Letter of Decius: Context and Interpretation", *Museum Helveticum*, 70.1, 2013, s. 57-73.

DE STE. CROIX, G. E. .M., *The class struggle in the ancient Greek world*, London 1981.

FOWDEN, G., "City and Mountain in Late Roman Attica", *Journal of Hellenic Studies*, 108, 1988, ss. 48-59.

GAISFORD, T. (Trans.), *Etymologicum Magnum*, Oxford 1848.

GOFFART, W., *Barbarian Tides: Migration Age and Later Roman Empire*, University of Pennsylvania Press 2010.

HAGGMAN, B., "Eruli Influence in South Scandinavia, Migration and Remigration", *Migracijske i etničke teme*, 15.1-2, 1999, s. 215-227.

HARL, K. W., *Political Attitudes of Rome's Eastern Provinces in the Third Century AD*, (Phd Thesis), Yale University 1978.

HILLIN, M., *Divide and Fortify: A Study of Roman Urban Fortifications in the Late Third and the Early Forth Centuries CE*, (MA Thesis), University of Arizona 2023.

HEKSTER, O., *Rome and Its Empire, AD 193-284*, Edinburg University Press 2008.

HUEBNER, S. R., "The 'Plague of Cyprian': A revised view of the origin and spread of a 3rd-c. CE pandemic", *Journal of Roman Archaeology*, 34, 2021, ss. 151-174.

KARIVIERI, A., "The 'House of Proclus' on the Southern Slope of the Acropolis: A Contribution", *Post-Herulian Athens: Aspects of Life and Culture in Athens A.D. 267- 529*, ed. P. Castrén, Helsinki 1994, ss. 115-139.

KENDRICK, T., *A Reassessment of Gallienus' Reign*, (MA Thesis), University of Lethbridge 2014.

KETTENHOFEN, E., "Die Einfälle der Heruler ins Römische Reich im 3 Jh. n. Chr.", *Klio*, 74, 1992, ss. 291-313.

GALLIENUS VE II. CLAUDIUS'UN YÖNETİMLERİ ESNASINDA İSKİTLERİN ATİNA'YI TALANI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

KROLL, J. H., "The Eleusis hoard of Athenian imperial deposits from the Athenian agora", *Hesperia*, 42, 1973, ss. 312-333.

MALLAN, C., DAVENPORT, C., "Dexippus and the Gothic Invasions: Interpreting the New Vienna Fragment (Codex Vindobonensis Hist. gr. 73, ff. 192v-193r)", *Journal of Roman Studies* 105, 2015, ss. 203-226.

MALLAN, C., "In Praise of Gallienus? Reconsidering a Gallienic Date for the Εἰς βασιλεία of Pseudo-Aristides ([Aristid.] Or. 35 K)", *Empire in Crisis: Gothic Invasions and Roman Historiography*, TYCHE Supplement band Nr. 12, ed. F. Mitthof, G. Martin, J. Grusková, Wien 2020, ss. 245-262.

MARTIN, G., GRUSKOVÁ, J., "Dexippus Vindobonensis (?). Ein neues Handschriftenfragment zum sog. Herulereinfall der Jahre 267/268", *Wiener Studien*, 127, 2014a, ss. 101-120.

MARTIN, G., GRUSKOVÁ, J., "Scythica Vindobonensia 'by Dexippus (?): New Fragments on Decius' Gothic Wars", 2014b, *Greek, Roman, and Byzantine Studies* 54, ss. 728-754.

MARTIN, G., GRUSKOVÁ, J., "Facing the Plague and the Goths: A New Passage from the Scythica Vindobonensia (Codex Vindobonensis hist. gr. 73, fol. 192r, lines 13-30)", *Greek, Roman, and Byzantine Studies*, 62.4, ss. 437-493.

MENNEN, I., *Power and status. Administration, appointment policies, and social hierarchies in the Roman Empire (193-284 AD)*, (Phd Thesis), New York University 2010.

-----, *Power and Status in the Roman Empire, ad 193-284*, Leiden/Boston 2011.

MILLAR, F., "P. Herennius Dexippus: The Greek World and the Third-Century Invasions", *Journal of Roman Studies*, 1969, 59.1-2, ss. 12-29.

-----, "P. Herennius Dexippus: The Greek World and the Third-Century Invasions", *Rome, the Greek World, and the East volume 2 Government, Society, and Culture in the Roman Empire*, ed. H. M. Cotton, G. M. Rogers, University of North Carolina 2004, ss. 291-297.

MORALEE, J., "Maximinus Thrax and the Politics of Race in Late Antiquity", *Greece & Rome*, 55.1, 2008, ss. 55-82.

NÉMETH, A., *The Excerpta Constantiniana and the Byzantine appropriation of the past*, New York 2018.

-----, "Dexippus in the Excerpta Constantiniana Revisited: The Preface to Dexippus' Scythica", *Empire in Crisis: Gothic Invasions and Roman Historiography. Beiträge einer internationalen Tagung zu den Wiener Dexipp-Fragmenten (Dexippus Vindobonensis)*. Wien 2020 3.-6.

Mai 2017, Tyche, Supplement band Nr. 12, ed. F. Mitthof, G. Martin, J. Grusková, Wien 2020, ss. 111-134.

NIEBUHR, B. G. (Ed.), *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae I*, Bonn 1838.

OOST, S. I., "The Alexandrian Seditious under Philip and Gallienus", *Classical Philology*, 56.1, 1961, ss. 1-20.

ÖZMAN, R. - DOĞAN, E., "Roma III. yy. Krizinde İmparator Senatus İlişkileri", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 38, 2021, ss. 578-600.

POH, G. H., *To Rise from the Ashes: Frontiers in the Age of Civil Wars*, (Phd Thesis), Stanford University 2023.

POND, E. A., *The Inscriptional Evidence for the Illyrian Empirors, Claudius Gothicus Through Carinus, 268-284 A.D.*, (Phd Thesis), University of Minnesota 1970, 268-284 A. D.

POTTER, D. S., *The Roman Empire at Bay AD 180-395*, London/New York 2004.

RAUBITSCHKE, A. E., "Iamblichos at Athens", *Hesperia*, 33, 1964, ss. 63-68.

SALVO, D., *From Invaders to Immigrants: The Goths and the Roman Empire in the Fourth Century AD*, (Phd Thesis), State University of New York 2021.

SAGE, A., "Chaotic Endeavors: Gallienus' Efforts in Saving Rome from the Crisis of the Third Century", *Macksey Journal*, 2, 2021, ss. 1-28.

SIMON, H. G., "Die Reform der Reiterei unter Kaiser Gallien", *Studien zur antiken Sozialgeschichte. Festschrift Friedrich Vittinghoff*, ed. W. Eck, H. Galsterer, H. Wolff, Cologne/Vienna 1980, ss. 435-452.

SIRONEN, E., "Life and Administration of Late Roman Attica", *Post-Herulian Athens: Aspects of Life and*

Culture in Athens A.D. 267-529, ed. P. Castrén, Helsinki 1994, ss. 15-62.

STARR, C. G., *The Roman Imperial Navy* (2.baskı), Cambridge 1960.

STEINACHER, R., “Rex oder Räuberhauptmann. Ethnische und politische Identität Im 5. Unde 6.

Jahrhundert am Beispiel von Vandalen a-und Herulern”, *Grenzen und Entgrenzungen, Der mediterrane Raum*, ed. B. Burtscher-Bechter, P. W. Heider, B. Merz-Baumgartner, R. Rollinger, Würzburg 2006, ss. 309-330.

-----, “Herules: Fragments of History”, *Neglected Barbarians*, ed. F. Curta, Turnhout 2010, ss. 321-364.

SUSKI, R., “Dexippus and the repelling of the gothic invasion in the years 267-268, A New Piece Of Evidence (Codex Vindobonensis Hist. Gr. 73, ff. 192v-193r) With an Explanation Of an Error Committed By The Author Of The Historia Augusta (HA GALL. 13, 7)”, *Eos. Commentarii Societatis Philologiae Polonorum*, 104, 2017, ss. 302-316.

TAYLOR, T.S., *Usurpation in the Roman Empire, 68-305 C.E.*, Yale University 2010.

THEOCHARAKI, A. M., “The Ancient Circuit Wall of Athens: Its Changing Course and the Phases of Reconstruction”, *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 80.1, 2011, ss. 71-156.

THOMPSON, A., “Athenian Twilight: A.D. 267-600”, *Journal of Roman Studies*, 49.1-2, 1959, ss. 61-72.

THOMPSON, A, WYCHERLEY, R. E., *The agora of Athens: the history, shape and uses of an ancient city center*, Princeton 1972.

TREADGOLD, W., *The Middle Byzantine Historians*, Basingstoke/New York 2013.

TSONIOTIS, N., “The Benizeli Mansion Excavation: latest evidence on the Post Herulian Fortification Wall in Athens”, *Focus on Fortifications. New Research on Fortifications in the Ancient*

Mediterranean and the Near East, Monographs of the Danish Institute at Athens, Vol. 18, ed. S. Müth-Frederiksen, R. Frederiksen, I. P. Schneider, M. Schnelle, Oxford/Philadelphia, ss. 712-722.

WILKES, J. J., “Civil Defence in Third-Century Achaia”, *Bulletin Supplement*, 55, The Greek Renaissance in the Roman Empire: Papers from the Tenth British Museum Classical Colloquium, ed. S. Walker - A. Cameron, London 1989, ss. 187-192.

WILSON, G. E., *The Herulian Sack of Athens A.D. 267*, (Phd Thesis), University of Washington 1971.

ZAHARIADE, M., “A Crux in Bellum Scythicum. The Invasion of 267: Gothi or Heruli”, *Antiquitas Istro-Pontica*, ed. M. V. Angelescu, I. Achim, A. Băltăc, V. Rusu-Bolindel, V. Bottez, Cluj-Napoca 2010, ss. 163-183.

 GTTAD	
Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muafır.</i>
Katılımcı Rizası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

**GALLIENUS VE II. CLAUDIUS'UN YÖNETİMLERİ ESNASINDA İSKİTLERİN ATİNA'YI TALANI
ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER**